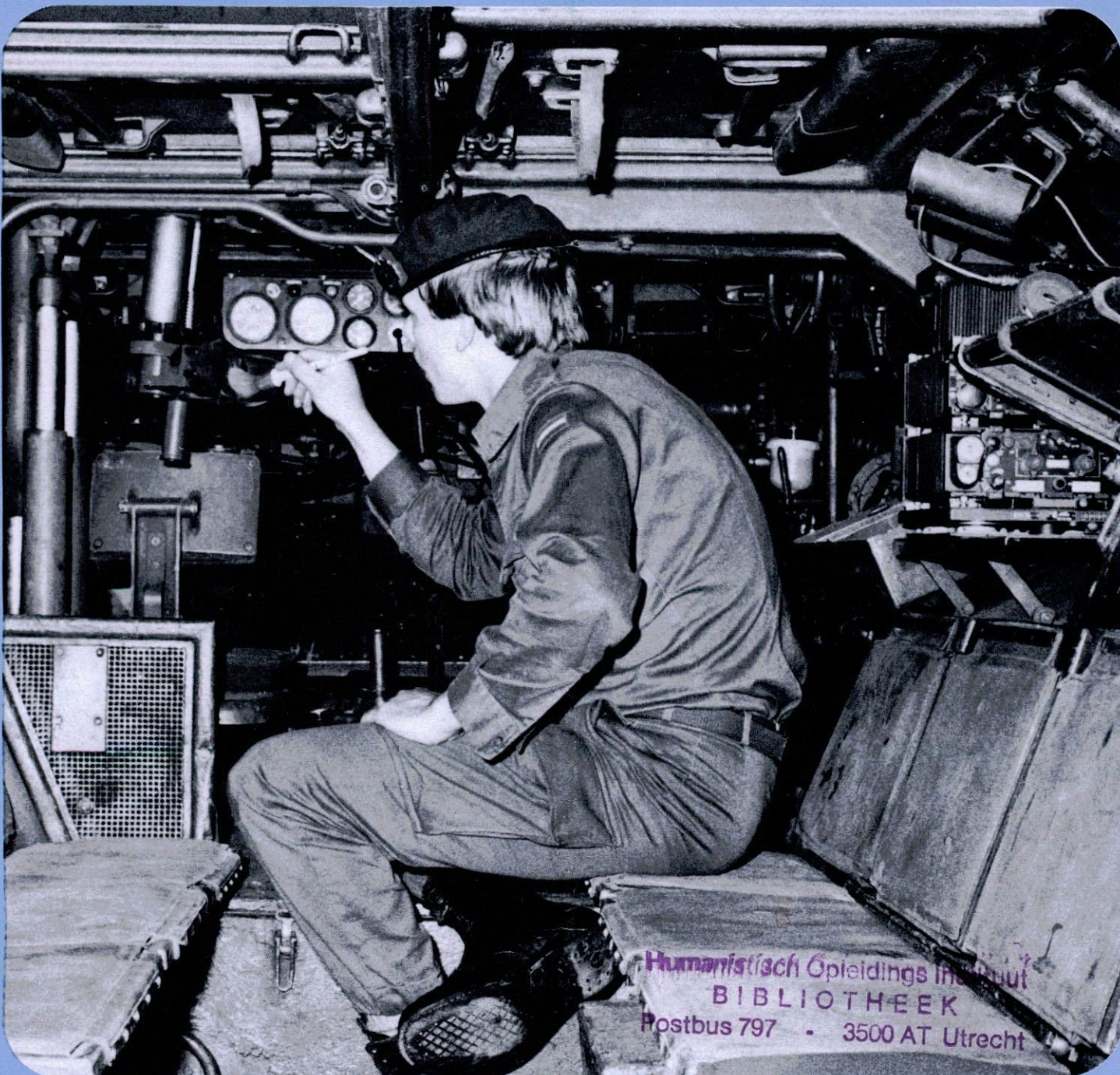

EGO

JANUARI 1986

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

In dit
nummer o.a.:

- Het Bureau Militaire Strafzaken • Genisten in opleiding, ervaringen na de eerste zes dienstweken • HET doen • De massa en de Alpen
- Otto Dicke, menselijk tekenaar • Conferentie 'Vrouwen in de krijgsmacht' op 10, 11, 12 februari in het Coornherthuis te Zeist

EGO

MAANDBLAD VAN DE DIENST
HUMANISTISCH GEESTELIJKE
VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT
UITGAANDE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

nr. 1 - januari 1986
25e jaargang

Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistisch
Geestelijke Verzorging te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-
Wiltjer, Wim Heij (voorzitter), Wim
Reinders, Hans Schonk, Frank Spoel-
stra, Cher Turel, Paul Vonk.

Vaste medewerkers:

Ellen Broshuis, Adriaan Bijl, Theo
Carree, Arend van Dam, Gerard van
Erkelens, Albert Greven, Karen Heij,
Sietse van der Hoek, Pieter de Jager,
Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits
Maas, Len Munnik, Leo van Opzee-
land, Rien Robijns, Karel Roskam,
Paul Rutten, Klaas Soesbeek, Jan
Stoof, Frans Wermer, Hans van
Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14436.

Inhoud

Paraat per Prent	2
Berichten	3
Genisten in opleiding	4
Het Bureau Militaire Strafsaken	6
'In de schaduw van de overwin- ning'	10
Voor de blanke man... (poster)	12
Gedicht/Berichten/EGO-puzzle	14
Raadsman Cees van Es	15
HET doen	16
De massa en de Alpen	18
Otto Dicke	20
Boeken	22
Willy Lohmann	24

Foto voorpagina: Rienk-Jan Huizenga
Foto pagina 9: Gerard van Erkelens

Paraat per Prent

Zoals ieder jaar gebruikelijk is, heb-
ben de lezers van EGO bij het vorige
nummer (december 1985) tevens een
jaarboekje ontvangen van de dienst
humanistisch geestelijke verzorging
bij de krijgsmacht. Dat was dit keer de
cartoonbundel 'Paraat per Prent', een
selectie van meer dan dertig tekenin-
gen uit de honderden die Willy Loh-
mann in bijna twintig jaar voor EGO
maakte.

De prenten worden voorafgegaan
door een vraaggesprek, dat de samen-

stellers van de bundel, Wim Heij en
Frank Spoelstra, met de tekenaar
hadden.

Voor wie zojuist is opgekomen in mili-
taire dienst, of wie anderszins dit
boekje niet heeft ontvangen maar wel
geïnteresseerd is, zijn nog exempla-
ren beschikbaar (zolang de voorraad
strekt) bij de dichtstbijzijnde raads-
man/vrouw of via een kaartje of tele-
foontje aan het Bureau Hoofd-
raadsman.

Mededeling voor EGO-abonnees

Voor de inning van de abonnementsgelden voor EGO (f 15,- per jaar)
is het Bureau Hoofdraadsman, dat de administratie voert, er toe
overgegaan om met ingang van dit jaar acceptgirokaarten te gebrui-
ken. Dit om twee redenen: 1. een aantal van u heeft daar om
gevraagd en 2. het vergroot naar wij hopen het welslagen van onze
wervingsactie voor nieuwe abonnees in 1986 (zie de ingehechte kaart
in dit nummer). Namens de administratie willen wij u dan ook
vriendelijk verzoeken met de betaling van uw abonnementsgeld te
wachten tot u een acceptgirokaart ontvangt in de komende maan-
den. Bij voorbaat dank voor uw medewerking.

EGO is van kracht

Bezoek ook eens het Coornherthuis in Zeist

Gebruik het recht op uitzonderingsverlof

De vrouwelijke militair; wat vindt zij er zelf van?

Onder dit motto wordt door de werkgroep 'Vrouw in de krijgsmacht' in het Coornherthuis in Zeist een themaconferentie belegd op 10, 11 en 12 februari a.s. Er kan aan de conferentie worden deelgenomen door vrouwelijke militairen uit alle krijgsmachtdelen.

Op het programma staat o.a.:

- inventarisatie en uitwisseling van ervaringen en meningen, onderling en met een aantal hooggeplaatste vrouwen in verschillende krijgsmachtdelen;
- films en videobanden bekijken en bespreken;
- discussie met vrouwelijke 1e en 2e Kamerleden van VVD, CDA, D66, PvdA en PPR over de vrouwelijke militair o.l.v. mevrouw Anne Krijnen (ex-lid Emancipatieraad) en
- er zijn verschillende mogelijkheden tot ontspanning.

Foto: Gerard van Erkelens

De conferentie start op maandagochtend 10 februari om 10.30 uur en eindigt op woensdagmiddag de 12e om ± 15.00 uur.

De kosten voor deelname zijn f 10,-. Buitengewoon verlof is mogelijk via AMAR, art. 85, pt. r.

Opgave en/of meer informatie is alleen nog telefonisch mogelijk tot 1 februari bij mevrouw Friedel Görtzen, Oranjekazerne, Schaarsbergen, tel: 085-457311, tst. 2774 (tijdens kantooruren).

Het Coornherthuis is het vormingscentrum voor militairen van het Humanistisch Verbond, gelegen aan de bosrand van Zeist. Iedere militair heeft er recht op hier 2½ dag door te brengen. Er wordt gewerkt in groepen van elk ± 10 tot 20 deelnemers. Een groep wordt begeleid door een vormingswerk(st)er of een (meekomende) geestelijk verzorger.

Het programma van de dagen wordt samen met de deelnemers opgesteld. Het kan bijv. gaan over oorlog/vrede, de militaire organisatie, relaties, eigen groepsgedrag, arbeid/werkloosheid, woningnood enz. Bij de gesprekken kan gebruik worden gemaakt van films, videobanden, gastsprekers, excursies e.d.

Ook ontspanning is ruimschoots mogelijk. Er zijn veel boeken, dagbladen en diverse tijdschriften, videobanden met documentaires, speelfilms en amusement en er is een pick-up met veel (pop-)elpees. Je kunt biljarten, tafeltennissen, sjoelen, schaken, dammen enz. en er zijn balspelen voor buitenshuis. Verder uitgaansmogelijkheden in Zeist en Utrecht.

Foto's: Frank Speelstra

Meer informatie (of een folder) is altijd te vragen bij de dichtstbijzijnde raadsman/vrouw of bij het Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14060. **Graag tot ziens!**

Genisten in opleiding

Ervaringen na de eerste zes dienstweken

Zoveel mensen, zoveel meningen. Dat geldt natuurlijk ook voor soldaten. Er zou een representatieve steekproef nodig zijn om er precies achter te komen hoe de dienstplichtige Nederlandse soldaat tegen zijn veertien of zestien maanden leger-leven aankijkt. Die steekproef is voor het maken van dit artikel niet genomen. Wat het stuk wel probeert, is enkele standpunten over de dienstplicht te schetsen die waarschijnlijk op iedere kazerne te horen zullen zijn.

Zes genisten van de School Initiële Opleiding Genie (SIOG), gevestigd op de Lunettenkazerne in Vught, vertellen over hun eerste zes dienstweken, waarbij zaken als motivatie, duur van die dienstplicht en de algemene kijk op het leger aan de orde komen.

Voor Edwin van Waart, een 18-jarige Rotterdammer, is de eerste anderhalve maand meevallen. Van een broer en van vrienden had hij al veel verhalen gehoord en vooral de ervaringen van een Libanon-ganger en van een infanterist hadden bij hem de indruk gewekt dat het allemaal wat strenger, wat gedisciplineerder op de kazerne zou toegegaan. Situaties die hem echt tegenstonden zijn er volgens Edwin nog niet geweest. Het corvee is voor hem het vervelendste wat erbij zit.

De Rotterdammer viel in de categorie buitengewoon dienstplichtigen, maar meldde zich alsnog vrijwillig aan. Edwin: „Van mijn zevende jaar af heb ik altijd al graag in dienst gewild, het leek me avontuurlijk, een uitdaging. En zo denk ik er nog steeds over. Daarom heb ik me opgegeven als KVV-er voor zes jaar. Beroeps kan ik vanwege mijn vooropleiding van twee jaar LTS niet worden, maar als KVV-er kan ik in aanmerking komen voor een functie als korporaal tankspecialist of als chauffeur van een pantservoertuig. Dat lijkt me wel wat. En na mijn dienstdaag kan ik weer in een bedrijf van een oom aan de slag waar ik ook al eerder heb gewerkt, dus daar zit ik wel goed mee.”

Inzetbaarheid

Met ondergeschiktheid zegt Edwin geen moeite te hebben. Je moet je in het burgerleven net zo goed vaak naar de wil van je baas schikken, zo vindt hij. Oorlog ziet de Rotterdammer niet op korte termijn uitbreken. Mocht die er toch komen, dan zal hij er geen moeite mee hebben zich ook daadwerkelijk voor het land in te zetten: „Ik beschouw dat gewoon als plicht van iedere Nederlander”, aldus Edwin.

Rob de Graaf uit Dordrecht kan zich niet in die laatste uitspraak vinden. De 20-jarige MTS-er Werktuigbouwkunde verwacht dat hij in tijd van oorlog ingezet zal worden in Duitsland. „Zoiets zal ik

in principe weigeren”, vertelt Rob. „Ik zou het verschrikkelijk vinden te sneuvelen op een totaal onbekende plaats. Nee, daar moet ik niet aan denken. Dan zit ik voor de weigering om te gaan liever een gevangenisstraf uit. Wel zou ik willen vechten voor het stukje grond waar ik opgegroeid ben, wat ik ken. Dan weet je tenminste waarvoor je je leven geeft of kan geven.”

Rob vindt de duur van de dienstplicht veel te lang. Hij ziet veel meer in een goede opleiding, waarna het paraat zijn tot een paar maanden beperkt moet blijven. De MTS-er vertelt dat hij niet veel over het feitelijke doel van een instantie als het leger nadenkt. Hij laat gewoon de veertien maanden maar over zich heen komen. De gemotiveerdheid die hij bij zijn werk als soldaat opbrengt, ziet hij niet als iets dat uit hemzelf komt, maar wat meer het gevolg is van de angst voor zijn makkers af te gaan.

Mogelijkheden om onder de dienstplicht uit te komen hebben hem wel eens door het hoofd gespeeld, maar het is nooit zover gekomen om het ook te proberen. „Ik weet van mezelf dat ik gezond ben en dan kan ik onmogelijk simuleren dat het niet zo is. Bovendien zou ik het me nooit kunnen vergeven dat ik later iets zou krijgen wat ik tijdens de keuring gesimuleerd had.”

Schrik

Al met al valt Rob de praktijk mee met het beeld wat hij van tevoren over het leger gevormd had: „Ik had flink de schrik te pakken van wat in Oirschot gebeurd is, had scheldende en vloekende sergeants verwacht en kamers voor dertig jongens die zouden lopen te rotzooien. Dat alles is hier dus gelukkig niet waar gebleken.”

In tegenstelling tot de Dordrechtenaar, denkt de 20-jarige, uit Maasbree afkomstige Robert de Vries er juist wel veel over na waarvoor hij in feite wordt opgeleid. „Met losse flodders knallen of met scherp op poppen schieten lijkt allemaal wel leuk”, vertelt hij, „maar op hetzelfde moment denk ik er toch vaak aan dat je dan doodeenvoudig aan het leren bent om een tegenstander te vermoorden. In oorlogstijd zal de opdracht zijn er zoveel mogelijk kapot te maken. Met dat soort ideeën heb ik erg veel moeite.”

Frank de Olde (staande geheel links) en de zes geïnterviewde mede-genisten

Foto: Wim Reinders

Foto: Rienk van Huizenga

Robert kan zich er iedere zondagavond nauwelijks toe aanzetten om weer naar de kazerne te gaan: „Ik heb zelfs een keer op het punt gestaan om de auto te draaien en zo terug te rijden. In de twee dagen van het weekend heb je weer even het gewone leven geproefd en dan is het verschrikkelijk moeilijk om de volgende dag weer in de houding te gaan staan.”

Voor een van Robert's kamergenoten, de 23-jarige Ron van de Berg uit Pijnacker, is het vooral de onderlinge kameradschap die het kazerneleven nog wat dragelijk maakt. Ron: „Veel liever dan hier te zitten, zou ik gaan werken. Ik ben hier echt alleen omdat het moet, omdat ik bij weigering in de bak zou komen of anders zestien maanden een tuintje zou moeten schoffelen. Nu heb je er niets aan om constant chagerijnig

rond te lopen. Juist de kameradschap maakt dat je vervelende situaties makkelijker aankunt en die kameradschap is me hier erg meegevallen.”

Voorrechten

Bart Spaargaren uit Aalsmeer, ook 23 jaar, bekleedt een speciale functie. Hij is als klasse-oudste aangesteld van een groep sappeurs, en dat bevalt hem best.

„Je hebt dan tenminste een klein beetje verantwoordelijkheid”, vindt hij. „Bovendien zijn er allerlei voorrechtjes aan verbonden. Ik hoef bijvoorbeeld geen wacht te lopen tijdens oefeningen of lakens te halen, omdat ik daar de mensen voor mag aanwijzen. En omdat ik zo vaak op het bureau van de pelotonscommandant kom, hoef ik daar niet te groeten.”

Bart zegt wel in te zien dat hij in feite de loopjongen van de sergeant is, maar dat hij het niet zo voelt. Dat heeft volgens hem te maken met de manier waarop hij zijn opdrachten uitvoert. Daarbij let hij erop nooit onderdanig te zijn.

De HTS'er verklaart in tijd van oorlog zeker te zullen meevchten. De vrijheid waar het westen nu in leeft, gaat hem boven alles. Hij plaatst echter wel vraagtekens bij de duur van de dienstplicht. Bart: „Veertien maanden vind ik aan de lange kant. Vooral het paraat zijn lijkt me een nutteloze tijdsbesteding. Ik heb van vrienden gehoord dat die periode voornamelijk gevuld wordt met het op je bed liggen en wat gitaar spelen. Nee, dan zie ik meer in het Zwitserse systeem: zes maanden opleiding, dan het wapen mee naar huis, waarna je eens in de zoveel tijd op herhaling moet. In zo'n situatie zou dan ook de hele mannelijke bevolking op moeten komen en niet drie op de tien zoals hier in Nederland nu gebeurt. Dat vind ik onrechtvaardig tegenover degenen die wel moeten dienen.”

De 19-jarige Willem van der Heijden uit Den Haag, is de laatste die in dit artikel aan het woord komt. Ook hij vindt de lengte van de dienstplicht maar niets. „Na vier weken heb je de hele basisopleiding als soldaat al achter de rug. Daarna word je specialistisch opgeleid, maar een echte specialist word je niet en zeker niet als je paraat bent. Ik zie veel meer in een opleiding van vier maanden met daarnaast een periode van bijvoorbeeld twee maanden om in de praktijk toe te passen wat je geleerd hebt.”

Willem noemt het de kop indrukken van een beetje gein als hetgene wat hem het meest is tegengevallen. Voor de rest kwamen zijn verwachtingen over het kazerneleven zo ongeveer uit met de werkelijkheid. Wel vindt hij dat het vijandsbeeld in het leger overdreven aangekweekt wordt. Willem: „Ze proberen je hier helemaal anti-Rus te maken. Iedere Rus is een spion, je vijand. Dat gaat me allemaal wat te ver.”

Frank de Olde

Frank de Olde volgde de opleiding voor journalist in Tilburg en vervult momenteel zijn dienstplicht bij het Genie Opleidings Centrum in Vught. Zijn ontmoeting met raadsman (en EGO-redakteur) Wim Reinders, tijdens de g.v.-uren, werd de aanleiding voor het maken van bovenstaande korte interviews.

PLUK GEEN VRUCHTEN VAN APARTHEID

Enkele bekende tekenaars hebben ten behoeve van het Komitee Zuidelijk Afrika prentbriefkaarten ontworpen. Thema is 'Pluk geen vruchten van apartheid', het motto van de produktenboycotactie die het KZA momenteel voert. Een mapje kaarten kost f 3,50 en is te bestellen bij het KZA, tel. 020-270801.

soldaat: weerloze burger in uniform

Het Bureau Militaire Strafzaken

„Als ik in de pleitbezorging van die ene man moet voorzien, dan heb ik alleen maar zijn belang op het oog en niets anders“

„Het is nog nooit gebeurd, in al die jaren dat ik dit werk nu doe, dat er ook maar iemand aan mij gevraagd heeft of getracht heeft te zeggen: jij moet eens dit of dat, in die geest of die zin bepleiten. Voor wat betreft de inhoudelijke kant van ons werk zijn wij echt onafhankelijk“, aldus majoor mr. H. L. van den Broek, hoofd van het Bureau Militaire Strafzaken (BMS), tevens advocaat en procureur te Ede.

Jaarlijks wenden ruim vijfhonderd militairen, beroeps zowel als dienstplichtigen, zich tot het BMS met de konkrete vraag: Ik moet voor de krijgsraad verschijnen. Willen jullie mij verdedigen?

Met de goed formulerende en vlot pratende Klu-majoor Hennie van den Broek had EGO-redakteur Wim Heij een lang vraaggesprek. Naast het werk van het BMS gaat dit interview vooral over de mate van onafhankelijkheid van Van den Broek en zijn collega's m.b.t. de uitoefening van hun functie: als militair militairen verdedigen voor een militair rechtscollege.

Hoe is het BMS ontstaan?

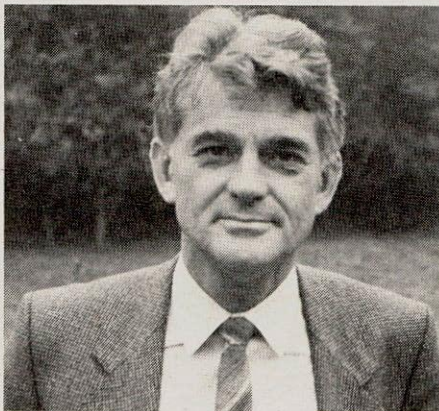
In opdracht van prins Bernhard, destijds nog Inspekteur Generaal, is in 1946 de Militair Sociale Dienst (MSD) opgericht. In die tijd was het nog zo dat een advocaat f 1,50 kreeg voor een toegevoegde zaak. Daar deed men vaak niet al te veel voor, zeker niet als het ook nog om militairen ging. Het was dus echt nodig dat een aantal lieden zich gingen bemoeien met de verdediging van uitsluitend militairen. Prins Bernhard zag dat ook in en liet aan de op te richten MSD meteen een bureau koppelen met ervaren troepenofficieren voor het verdedigen van militairen bij de krijgsraad. De eerste mensen bij het BMS kwamen dan ook voort uit de MSD.

Jullie maken nog steeds deel uit van de MSD?

Strikt organisatorisch bekeken niet. Wij zijn nevensgeschikt aan de MSD. Je hebt een Bureau Militair Sociale Dienst en een Bureau Militaire Strafzaken, beide vallend onder de Afdeling Sociale Zaken van het Ministerie van Defensie. Dat er een enorm verschil in personeelssterkte tussen beide bureaus te konstateren valt is een heel ander verhaal.

Jullie bemoeien je uitsluitend met krijgsraadzaken?

Het ligt iets ruimer. Wij behandelen alle zaken voor de militaire strafrechter, dat is zowel de krijgsraad in al zijn varianten als ook het Hoog Militair Gerechtshof (HMG). Daarnaast doen wij, in incidentele gevallen, op verzoek van de president van het HMG, ook tuchtzaken waarvan de klager de eindbeslissing van het HMG heeft ingeroepen. De president is dan de mening toegedaan dat zo iemand een vertrouwensman nodig heeft, die vaker voor een rechtscollege als het HMG verschijnt. Wij worden dan toegevoegd.

Mr. H. L. van den Broek, hoofd BMS

In nog wat minder zaken gaan we ons, ook in eerste aanleg, bezig houden met een tuchtzak. Dit geschiedt op uitdrukkelijk verzoek van een geestelijk verzorger of maatschappelijk werker. Dat is dan zo'n zaak waarvan men op het laagste nivo vindt dat er meteen iemand van het BMS bij moet worden ingeschakeld, in plaats van een vertrouwensman van het eigen onderdeel of de kazerne.

Met welke personeelsbezetting werkt het BMS?

Drie officieren en een administratieve medewerker. Ik sprak al over ervaren troepenofficieren. Diegenen die er nu zitten zijn ook op die kwalifikatie binnengekomen. Inmiddels zijn de zaken veranderd, parallel aan de ontwikkelingen bij de MSD (waar je nu alleen maar binnen kan komen wanneer je Sociale Akademie of vergelijkbare opleiding hebt) moet je nu om bij het BMS binnen te kunnen komen meester in de rechten zijn of vergelijkbare opleiding. Die functie-eisen zijn ook bij ons nu in de taakomschrijving opgenomen.

Hoeveel cliënten hebben jullie per jaar

en hoe ligt de verhouding tussen dienstplichtigen en beroeps?

Van onze ruim 500 cliënten per jaar zijn er 150 beroeps en de rest dienstplichtigen.

Is er een opvallend verschil in delikten tussen beroeps en dienstplichtigen?

Ja, een heel groot verschil. De dienstplichtigen komen vrijwel allen voor een militair misdrijf en daarvan is weer een heel groot percentage onwetige afwezigheidszaken of niet opvolgen van bevelen. Bij de beroeps is dat heel veel 'glaasje op, zelf rijden'.

Kunnen jullie met de huidige bezetting de zaken aan zonder dat de kwaliteit in het gedrang komt?

We zitten vol, maar het gaat. Je moet daarbij wel bedenken dat degene die het kortst bij het BMS zit, er toch al weer zo'n 7 à 8 jaar werkt. Er is dus een enorme brok ervaring. Verder is het zo, dat wij overal een uitstekende entree hebben. Wij zijn goed ingevoerd, weten wat er in bepaalde zaken wel of niet gaat gebeuren. Ik ben van mening dat wij nog steeds kans zien kwaliteitswerk te leveren. Er komt nog dit bij, dat wij ons helemaal hebben aangepast. Onder andere in die zin dat wij geen vaste werktijden hebben; wij werken afhankelijk van het werkaanbod. Wanneer wij op vrijdag horen dat er op maandag een vrij ingewikkelde zaak dient, dan doen we die.

Wanneer iemand voor de krijgsraad komt zijn er voor wat betreft de verdediging verschillende mogelijkheden. Wil je daar iets over zeggen?

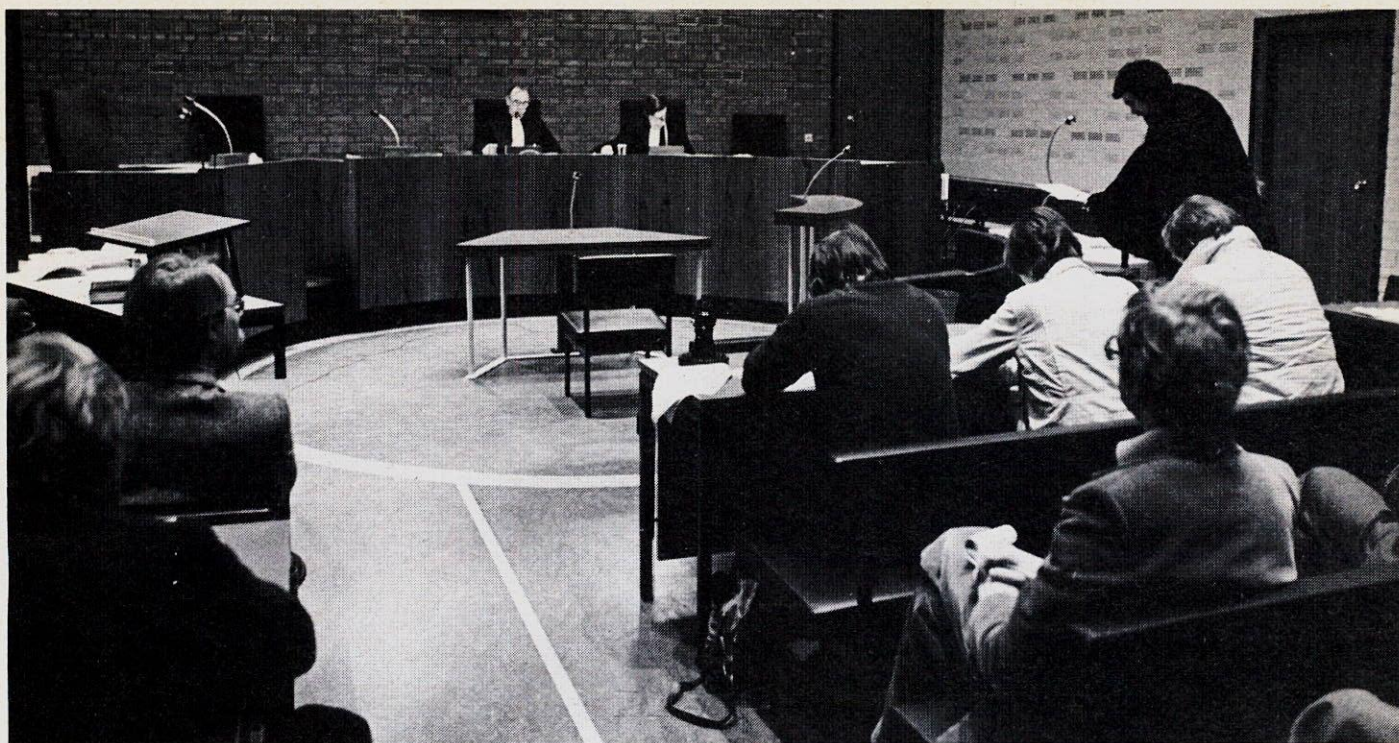
Je kunt zelf een advocaat vragen. Wanneer je er voor in aanmerking komt zal die advocaat er, naar mijn mening, zeker voor zorgen dat hij een toevoeging krijgt, zodat je hem niet hoeft te betalen. Bovendien is het in het militair strafproces zo geregeld dat, onafhankelijk van de vermogens- of de inkomenspositie van de militair, deze altijd recht heeft op een advocaat.

Tweede mogelijkheid is gewoon aan de krijgsraad vragen of ze een advocaat willen toevoegen.

Derde mogelijkheid is een officier. Meestal is dat een eigen troepenofficier, maar het kan ook iemand zijn die je van een vroegere plaatsing goed kent. Vierde mogelijkheid is iemand van het BMS.

Wanneer vraag je nu wie?

Een advocaat vraag je in een zaak die

geen enkele binding heeft met het militaire strafrecht, dan alleen maar het blote feit dat de dader toevallig een militair is in de zin der wet en dat het ook nog om een ingewikkelde zaak gaat. Ik denk in dit verband aan de Amsterdamse kettingmoord, daar was één van de twee een militair.

Een toegevoegde advocaat vraagt iemand die rechtsbijstand wil en die daar zelf niet in kan voorzien. Die schrijft een brief aan de president van de krijgsraad en krijgt een advocaat toegevoegd. Met alle voor- en nadelen die er verbonden zijn aan een toegevoegde advocaat. Dat is bij de krijgsraad hetzelfde of nog iets erger dan bij de burgergerichten. In de memorie van toelichting op het nieuwe militair strafrecht staat dat, naar de mening van de opstellers van deze toelichting, de militaire raadsman moet blijven bestaan en met name het BMS, omdat helaas blijkt dat advocaten, in veel gevallen, geen notie hebben van de militaire verhoudingen. Dat risico loop je met een toegevoegde advocaat.

Een kommandant moet je meenemen als er bijv. sprake is geweest van een kommunikatiestoornis die maatgevend is geweest voor het delikt, terwijl dat later hersteld wordt. Ik denk bijv. aan een soldaat die een keer uitgevallen is tegen zijn kommandant en dat de zaak, naar de opvatting van die kommandant, zodanig uit de hand is gelopen dat de zaak naar de krijgsraad moest. Later ontstaat er, over en weer, toch weer begrip voor elkaar. Die soldaat doet z'n best weer. Dan denk ik dat het heel verstandig is dat die kommandant meegaat en vertelt dat het jammer is dat het zo gelopen is, enz.

Welke zaken zijn specifiek voor het BMS?

De memorie van toelichting, waar ik zoëven over sprak, spreekt over sociaal

geïndiceerde zaken. Daar kan ik me wel in vinden, in grote lijnen althans. Wellicht interpreteer ik alleen de term 'sociaal geïndiceerd' iets ruimer dan velen in eerste aanleg zouden verwachten. Bij sociaal geïndiceerd denkt men in de eerste plaats dat het om mensen gaat die al in contact zijn met de een of andere hulpverlener. De moeilijkheden waar ze mee zitten zijn vaak de aanleiding tot de strafzaak. Overduidelijk dat men een beroep op ons kan doen en dat wij dat oppakken. Op die manier worden ook heel veel mensen naar ons bureau verwezen.

Maar je kunt het ook wat ruimer bekijken. Je kunt ook zeggen als de feiten, de gebeurtenissen, het strafbare feit of de omstandigheden die ertoe hebben geleid, vergen dat je ook deskundig als militair bent, dat het dan ook sociaal geïndiceerd is. Denk bijv. aan een uit de hand gelopen toestand op de schietbaan waar een ongeval gebeurd is, of gewoon een goed functionerende soldaat die op een bivak ergens tegenop loopt. Kijk als er dan een verdediger staat die de troep kent, die ook in de krijgsmacht zit, dan komt zo'n verdediger wel met een ander verhaal dan je zo in eerste lezing uit de aanklacht van een kommandant haalt. Dan vind ik dat dat ook moet gebeuren door ons bureau en dat doen we ook. Verder vind ik dat wanneer de overheid van mening is dat wij een militaire strafrechter moeten hebben, waar alle militairen per definitie naar toe moeten als ze een strafbaar feit plegen, dat die overheid er ook voor moet zorgen dat die militair een keuzemogelijkheid heeft een verdediger te zoeken, die opgewassen is tegen de militair zittende en staande magistratuur. Dan kom je in gebieden en zaken terecht die buiten de term sociaal geïndiceerd, in de enge betekenis van het woord, liggen.

Ik ga nog een stap verder. Wanneer die

krijgsraad gaat optreden daar waar hij voor is, dan moeten er op dat moment raadslieden zijn die net zo operationeel zijn als de krijgsraad.

Hoe bedoel je dat?

Waarom hebben we in vredetijd een krijgsraad? Dat is door onze volksvertegenwoordiging beslist, omdat men vindt dat alleen maar een krijgsraad die al in vredetijd operationeel is, in oorlogstijd goed zal functioneren. De krijgsraad moet dus ervaring hebben in het berechten van militairen, waardoor hij als het ware klaar staat om de krijgsmacht naar het slagveld te volgen. Dat klinkt zwaar, maar toch ligt het zo. Alleen zo'n krijgsraad is in staat in oorlogstijd goed recht te spreken. Uitgaande van dat gegeven, denk ik, dat je tegelijkertijd als overheid dan moet zeggen dat een justitiabele, die ooit voor een krijgsraad te velde komt, de mogelijkheid moet hebben tot de keuze van een raadsman die gewoon dezelfde taal spreekt als de militaire rechter en de auditeur en die tegen ze is opgewassen, die ook gelijke ervaring heeft.

Sinds kort vinden we die opvatting terug in een net verschenen rapport van een werkgroep over het thema militaire justitie in oorlogstijd. Deze werkgroep beveelt aan dat in oorlogstijd of vergelijkbare omstandigheden een groot

Star Wars: om over na te denken

aantal advocaten gemobiliseerd moet worden en toegevoegd aan het BMS. Kijk, je kunt er natuurlijk vergif op innemen dat er in oorlogstijd geen parkeerovertreddingen worden berecht. Je moet er ook vanuit gaan dat het hele leven lam ligt, de verbindingen verbroken zijn, enz. Dat het dus echt een krijgsraad te velde wordt. Wil je daar de Grebbebergvonnissen voorkomen, dan zou daar een verdediger moeten staan die onafhankelijk is, van wanten weet en die zijn enige taak is het behartigen van de belangen van die ene beklagde, wat hij ook maar heeft uitgevreten. Je moet daar dan mensen hebben die ervaring hebben in dat werk.

Hoe interessant het ook is, ik wil terug naar de situatie van alledag. Jullie zijn militairen, officieren. Levert dat, in het bijzonder naar de dienstplichtigen toe, geen problemen op?

Mensen weten allemaal dat wij officieren zijn en als ze dat niet weten vertellen we ze dat. Een enkeling vraagt er ook weleens naar. Het heeft er nog nooit toe geleid dat ze daarna zeiden: we zoeken wel een ander. Wellicht zit er ook wel een beetje bij dat ze heel vaak niet zomaar tegen ons oplopen. Vaak zijn ze reeds bij een geestelijk verzorger of een maatschappelijk werker op de kazerne geweest, die ze verteld heeft dat ze het beste met ons in zee kunnen gaan. Nee, ik ervaar er geen moeilijkheden mee.

Jullie doen je werk in burger of in uniform?

Zowel het een als het ander. Wanneer wij de mensen spreken op een eerste gesprek thuis is het altijd burger, maar in een aantal situaties spreken we ze ook in uniform. Het is zo dat we ook vroeghulp verlenen. Op grond van een beslissing van de Europese Commissie moet Nederland zich houden aan het Verdrag van Rome; een uitvloeisel van het Verdrag van Rome is, dat iedereen die rechtens van zijn vrijheid wordt beroofd binnen vier dagen voor een onafhankelijke rechter moet worden gebracht. Daarin voorziet de rechtspleging niet; die voorziet pas dat het moet gebeuren na veertien dagen. Terwijl het dus niet in de wet staat is het in Nederland zo geregeld dat militairen die gearresteerd worden, in voorlopig arrest worden genomen. Die voorlopig arrestanten worden binnen vier dagen voor de voltallige raadkamer van de krijgsraad gebracht. Daarbij is bepaald dat het BMS vroeghulp moet verlenen. Daar zitten wij ook voor, daar lopen we piket voor bij de krijgsraden. Dat doen we in uniform. De mensen in Nieuwsluis zien ons doorgaans ook in uniform en als wij optreden voor de krijgsraad zelf doen we dat eveneens in uniform. Voor de rest oefenen we ons werk uit in burger. We houden kantoor aan huis mede om onze onafhankelijkheid zoveel mogelijk te onderstrepen.

Over onafhankelijkheid gesproken. Militairen staan terecht voor een militair rechtskollege en worden verdedigd door, in jullie geval, militairen. Dat

doet me denken aan de titel van een boek van de Amerikaan Sherrill: 'Militair recht heeft evenveel met recht te maken als militaire muziek met muziek'. Die titel suggereert op z'n zachtst gezegd dat er ergens iets niet klopt. Dat hangt er vanaf waar je vanuit gaat. Als je in een systeem zou leven waar de notie, dat iedere verdachte of beklagde recht heeft op bijstand en dat de verdediger ook de ruimte moet krijgen om dat behoorlijk te doen, niet ver of diep is doorgedrongen, ja dan zouden we in de problemen komen. Maar zo ligt de si-

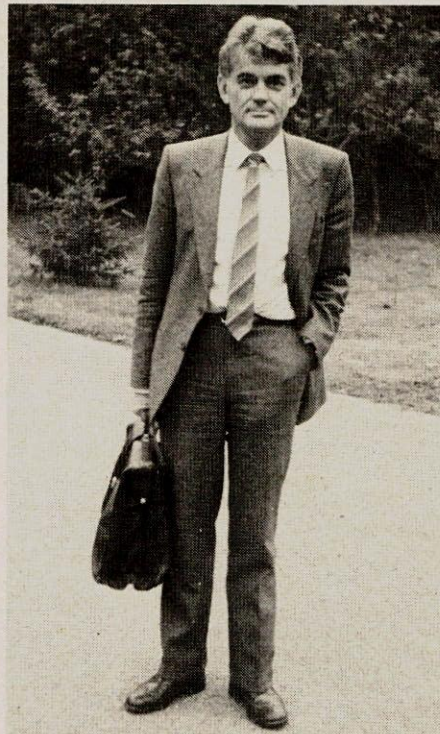

Foto: Wim Heij

tuatione niet. In Nederland niet, maar ook niet in de militaire strafrechtspraak. Wij zijn behoorlijk onafhankelijk. Ik zal dat proberen toe te lichten.

Het is nog nooit gebeurd, in al die jaren dat ik dit werk nu doe, dat er ook maar iemand aan mij gevraagd heeft of getracht heeft te zeggen: jij moet eens dit of dat, in die geest of die zin bepleiten. Voor wat betreft de inhoudelijke kant van ons werk zijn we echt onafhankelijk.

Ik heb al eerder gezegd dat wij kantoor aan huis houden, juist mede om onze onafhankelijkheid aan de cliënt te onderstrepen.

Waar wij afhankelijk zijn blijkt bijv. uit het feit dat je een hoop tijd kwijt bent, waarin je soms tot het uiterste wordt getreiterd zou ik haast willen zeggen, met het steeds maar weer moeten schrijven van dikke nota's om het nut van het BMS aan te tonen.

Een ander voorbeeld is dat drie jaar geleden het BMS al eens een keer was opgeheven zonder dat we er iets van wisten. Naar onze taakomschrijving kijken, zoals al jaren geleden is beloofd, gebeurt maar steeds niet. Keer op keer word je met een kluitje het riet in gestuurd.

Administratief, organisatorisch zijn we

afhankelijk, natuurlijk zou ik haast zeggen. Inhoudelijk, en daar gaat het in dit verband om, zijn we echt onafhankelijk.

Simpel gezegd staan jullie aan de kant van de beklagde. Zowel voor de beklagde kiezen als voor de institutie is, principieel redenerend, ook een onmogelijkheid. Vind je dat ook?

Dat klopt, dat kan ook niet. Is volstrekt onvereenigbaar. Over die keuze wil ik nog wel iets meer zeggen. Die keuze is misschien wel veel minder moeilijk als veel mensen zouden denken. Men mag toch, naar bijv. de burgerstrafrechtpraak kijkend, aannemen dat als daar een advocaat staat die met verve en met inzet van al zijn krachten een moordenaar verdedigt, er toch echt geen hond is die denkt dat die advocaat voorstander is van het uitmoorden van rechtsgenoten. Dat geldt in ons werk evenzeer. Als ik in de pleitbezorging van die ene man moet voorzien dan heb ik alleen maar zijn belang op het oog en niets anders. Iets heel anders is of je het er mee eens zou zijn.

Hoe staat het met de waardering binnen de krijgsmacht voor jullie werk?

Dat is moeilijk in te schatten. Het is ook heel verschillend. Bij waardering denk ik aan twee kanten, de kant van de cliënten en de kant van de commandanten. Sommige commandanten zijn heel enthousiast, andere kijken mij met de nek aan. Je kunt er de konklusie uit trekken die je wilt.

Ook de reacties van de zijde van de beklagden zijn heel verschillend. Soms krijg je heel vriendelijke, zelfs warme reacties; soms van mensen waar ik nauwelijks wat voor gedaan heb, althans niet veel werk voor heb hoeven doen. Maar ik heb ook wel van mensen, waar ik me werkelijk wezenloos voor heb gewerkt, nooit meer iets vernomen. Dat is 'all in the game'.

Mensen worden vaak naar jullie bureau verwezen. Kunnen ze ook rechtstreeks contact met jullie opnemen?

Ze kunnen volstaan met een briefje te schrijven. Ik wil nu eenmaal, om formele redenen, een schriftelijk stuk van de (aanstaande) beklagde, al was het maar om misverstanden te vermijden. Zodat ik later nooit voor de voeten gegooid kan krijgen 'ik vroeg slechts inlichtingen en je werpt je nu op als mijn raadsman'. Dat misverstand wil ik persé niet.

Het briefje is uitsluitend in die zin bedoeld en niet om een drempel op te werpen?

Nee, natuurlijk niet. Het is slechts zuiver formeel bedoeld. Ik wil een papiertje hebben, waarop staat dat ik de raadsman ben van de beklagde en niet meer dan dat. Een briefje aan het Bureau Militaire Straffzaken, Koninginnegracht 62, 2514 AG Den Haag, met het verzoek de verdediging te willen doen, is voldoende. Dat wordt door niemand anders geopend dan door de mensen van ons bureau.

Wim Heij

'In de schaduw van de overwinning

Filosofische kijk op goed en fout in de oorlog

Sinds kort is de film 'Pastorale 1943' van Wim Verstappen, naar de roman van Simon Vestdijk, van de eerste plaats van mijn lijstje Nederlandse oorlogsfilms verdrongen door 'In de schaduw van de overwinning' van Ate de Jong. En deze jonge cineast werkte niet naar een beroemd boek, maar schreef het scenario, in samenwerking met acteur Edwin de Vries, zelf. Weliswaar baseerde hij zijn beide hoofdfiguren, Van Dijk en Blumberg, heel vrij op Van der Veen en Weinreb, twee figuren die echt hebben bestaan en die elk hun rol hebben gespeeld tijdens de oorlogsjaren, maar de intrigue is toch van hemzelf.

In de schaduw van de overwinning' stelt de vraag centraal: wanneer ben je in oorlogstijd goed, wanneer ben je fout?

Een verzetsgroep, waarvan de kunstschilder Peter van Dijk de stuwende kracht is, bereidt de overval op een bevolkingsregister voor. Het is midden in de oorlog, zomer 1943. De overval slaagt en Van Dijk, een typische vrijgevochten kunstenaar, primitief en direct reagerend op alles wat hem overkomt, viert dat succes door de nacht door te brengen met zijn vriendin Hansje, die ook tot de groep behoort. Zijn vrouw, die met hun twee zoontjes dociel afwacht totdat paps weer eens zal opduiken, weet niet beter of hij verblijft in zijn atelier.

Tegelijkertijd werkt de joodse intellectueel David Blumberg op zijn eigen manier in het verzet. Hij regelt voor joodse stadgenoten de emigratie naar het neutrale Zwitserland, en zegt dat hij protectie geniet van de Duitse generaal Von Spiegel. Als represaille voor de overval op het bevolkingsregister wordt de officiële leider van de verzetsgroep, een oudere chirurg, gearresteerd. In dezelfde periode wordt Blumberg door een on-

derduiker verraden en eveneens gepakt. Hij wordt ondervraagd door een Duitse officier, Kohler, maar die komt onder de indruk van Blumberg's bevoorrechte relatie met de Duitse generaal.

Wanneer Blumberg en de arts samen in een auto van het hoofdkwartier van de SD naar de gevangenis worden overgebracht, overvallen Peter van Dijk en zijn maats die auto, vermomd als rodekruisbrigadiers. De arts blijkt echter met handboeien aan een ijzeren buis in de auto te zijn verankerd. Hij is gemarteld, en als hij inziet dat hij niet bevrijd kan worden, beveelt hij zijn vriend Peter om hem dood te schieten, omdat hij niet kan garanderen dat hij nog meer martelingen zal kunnen doorstaan zonder zijn kameraden te verraden. Voor de ogen van de verbijsterde Blumberg voldoet Peter van Dijk aan het bevel van zijn vriend en leider.

Hansje is inmiddels zwanger van Van Dijk, wat hem niet verhindert verliefd te worden op een andere vrouw uit dezelfde verzetsgroep, Sanne.

Bij een overval op de tramremise, waar de verzetsgroep zijn hoofdkwartier

heeft, worden zowel Hansje als Sanne gevangen genomen. Deze actie staat onder leiding van de SD'er Schwarz, die hoopt via hen ook Peter van Dijk te pakken te krijgen. Langzaam sluit zich het net rond zowel Blumberg als Van Dijk...

Dit is maar een heel globaal verteld gedeelte van het ingenieus geconstrueerde scenario, waarin zowel in de hoofdlijn als in de zijlijnen steeds opnieuw de vraag centraal staat: wat kun je doen, wat kun je niet doen? Wordt de één bevrijd, dan betekent dat de dood van anderen, geeft de één zichzelf aan, dan kunnen anderen vluchten of onderduiken.

Wat de film zo indrukwekkend maakt, zijn in de eerste plaats de acteursprestaties. „Ik hou van mijn acteurs“, zegt Ate de Jong me, na afloop van de vroege vertoning van zijn film in de Cinetone-studio in Duivendrecht. „Driekwart van de regisseurs vindt acteurs lastig, zien ze als materiaal. Maar ik luister naar hun suggesties en ik vind het heerlijk om samen met hen tot een goed eindproduct te komen.“ Edwin de Vries, zoon van wijlen acteur en ex-verzetsstrijder Robert de Vries, speelt de rol van Blumberg uitstekend. En de wat modieuze Jeroen Krabbé verraste me als Peter van Dijk. Beide karakters staan lijnrecht tegenover elkaar en dat werkt voortreffelijk. Linda van Dijck als Sanne, Marieke van de Pol als Hansje, Hein Boele als Schwarz, Tom Jansen als Kohler, ze spelen stuk voor stuk zoals ik ze nog nooit eerder heb gezien. 'In de schaduw van de overwinning' ademt bovendien een zo levensechte sfeer, dat je je kunt voorstellen dat het werkelijk zó moet zijn geweest in die vijf verschrikkelijke jaren. En dat, terwijl Ate de Jong pas 32 jaar is, en dus ver na 1945 geboren. De muziek was van Henny Vrienten. Een film om niet te missen, dat zal duidelijk zijn!

Leo van Opzeeland

Verzetsman Peter van Dijk (Jeroen Krabbé - links) onderwerpt David Blumberg (Edwin de Vries) aan een hardhandig verhoor

Verzetsvrouw Sanne (Linda van Dijck) verleidt en misleidt SD-officier Schwarz (Hein Boele)

film in 't kort

King Solomon's mines

Deze film van regisseur J. Lee Thompson is een heel vermakelijke navolger van 'Indiana Jones' van Steven Spielberg. Richard Chamberlain, vijftig jaar maar nog in benijdenswaardige conditie en oogverblindend om te zien, speelt de held van het verhaal. Hij is ontdekkingsreiziger en gaat samen met de dochter van een ontvoerde archeoloog op zoek naar de beroemde mijnen van koning Salomo in het hart van Afrika waar, naar verluidt, een schat aan juwelen ligt opgetast. Ze komen alle traditionele obstakels tegen op hun weg. Wat de film aantrekkelijk maakt is de humor waarmee hij is volgestopt. Vrijwel alle figuren zijn karikaturaal van karakter, en als je de avonturier en zijn jonge blonde metgezellin letterlijk tussen de soepgroenten ziet rondzwemen, als ze in de kookpot van een woeste stam zijn beland, is 't lachen gebazen! Knap zijn trouwens alle stunts en special effects, al kijken de verwende bioscoopbezoekers daar tegenwoordig nauwelijks meer van op. 'King Solomon's mines' is luchtig vermaak zonder enige pretentie, en als zodanig prima te genieten.

Plenty

Een heel ongewoon oorlogsthema wordt behandeld in 'Plenty' van regisseur Fred Schepisi. Susan is een jonge Engelse vrouw, die in de oorlogsjaren in het verzet in Frankrijk werkt. Ze heeft een korte romance met Lazar, eveneens een verzetsstrijder. Na de oorlog kan Susan haar draai niet vinden. Hoe afschuwelijk het ook klinkt, ze mist de opwinding, de voldoening en de korte, hevige romantische ontmoetingen uit de oorlogsjaren. Ze probeert een aantal baantjes, trouwt met een diplomaat en raakt later verslaafd aan kalmerende middelen. Als ze uiteindelijk Lazar terugziet, blijkt ook hij niet meer te beantwoorden aan het beeld dat ze van hem gekoesterd had. 'Plenty' is een film met grote kwaliteiten, maar de overgangen tussen de diverse periodes in Susans leven zijn soms te abrupt, waardoor de toeschouwer makkelijk de draad kwijtraakt. Toch is het gegeven intrigerend genoeg om te blijven boeien, en Meryl Streep als Susan is weer perfect op dreef. De blik achter de schermen van de Britse diplomatie liegt er ook niet om! Mooie rollen spelen John Gielgud, Sting en Charles Dance.

Sharon Stone en Richard Chamberlain in 'King Solomon's mines'

Silverado

Lawrence Kasdan die zich waagt aan een western? Ja hoor, de maker van het psychologisch drama 'The big chill' heeft zich met verve op het genre gestort, en het resultaat is om van te wattertanen. Al is het verhaal wat ingewikkeld, als kijkspel laat deze film de aandacht geen seconde los. Vier mannen reizen om uiteenlopende redenen naar het stadje 'Silverado', waar de scepter wordt gezwaaid door een sheriff, die er zo zijn eigen interpretatie van de wet op na houdt. Kevin Kline, Scott Glenn, Kevin Costner en Danny Glover zijn de vier hoofdpersonen, mooie nevenrollen worden gespeeld door Biran Dennehy als de sheriff, Linda Hunt als

sioneerd en tegelijkertijd traag voltrekt zich de geschiedenis rond de hoofdpersonen Sindap en Nikhil, met daartussen de echtgenote van Nikhil. Achtergrond vormen de rellen, die uitbreken wanneer de Britse overheersers dreigen Bengalen op te splitsen. Oude waarden versus moderne invloeden, oprechte

Regisseur Lawrence Kasdan (met bril) geeft aanwijzingen in 'Silverado' aan Linda Hunt, terwijl Danny Glover, Kevin Kline, Scott Glenn en Kevin Costner toekijken

de ondermaatse, maar levenswijze en filosofische zetbazin van het plaatselijk dranklokaal, en Rosanna Arquette als jonge, ondernemende boerin. Let op de prachtige tinten bruin, die de hele film door consequent worden volgehouden!

Ghare-Baire

Indiase films krijgen we hier niet vaak te zien. 'Ghare-Baire' werd gemaakt door regisseur Satyajit Ray, naar een roman van Nobelprijswinnaar Rabin-dranath Tagore. Kleurig, hevig gepas-

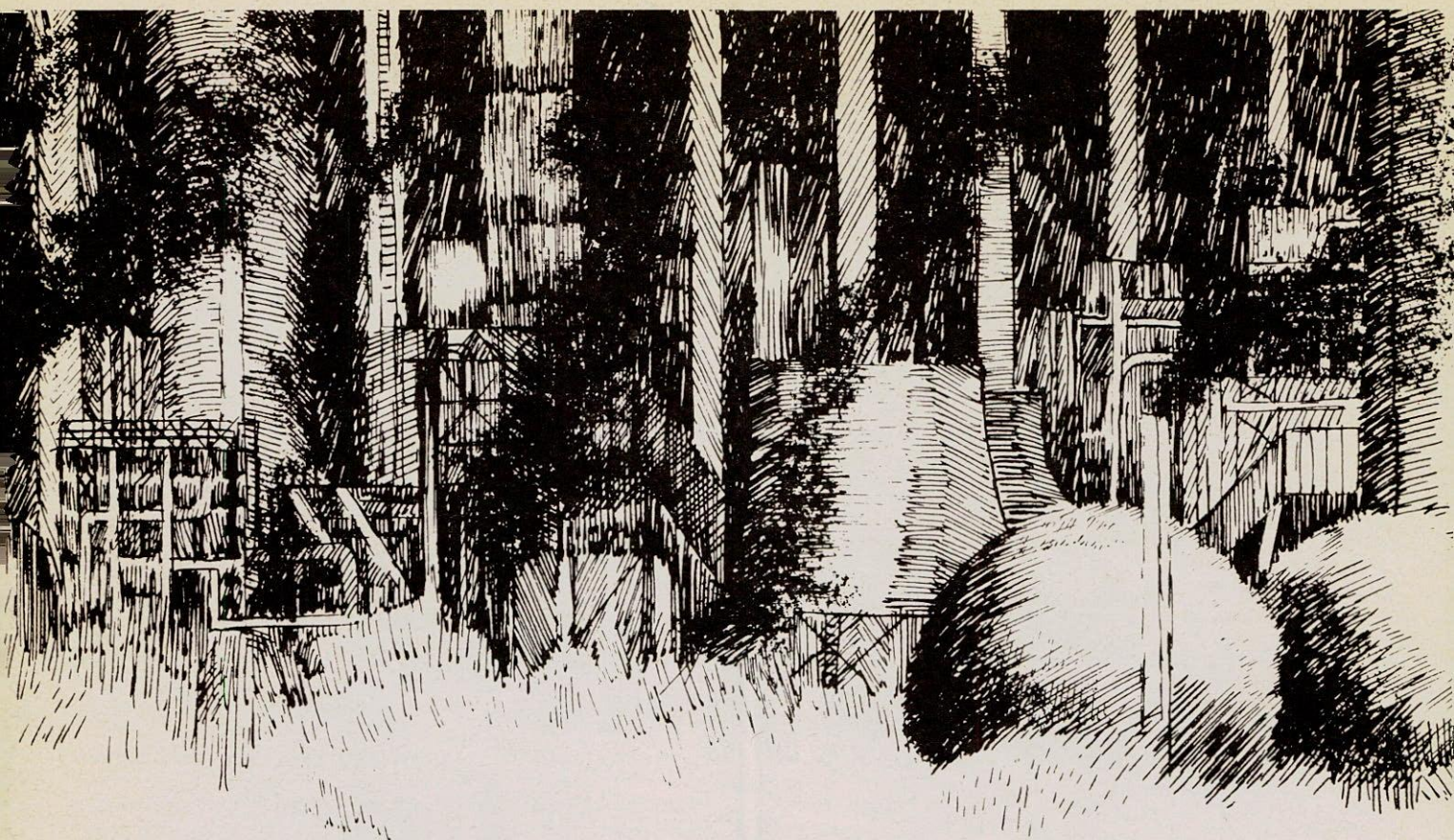

Victor Bannerjee en Swatilekha Chatterjee in 'Ghare-Baire'

liefde tegenover uitgekookt winstbejag, alles zeer zwart/wit en zeer traditioneel uitgewerkt. Het enige dat niet traditioneel is, is het feit dat de goede man aan het einde omkomt, maar gelukkig pas nadat hij zijn vrouw haar tijdelijke ontrouw heeft vergeven. De film is indrukwekkend, maar wel een lange zit. Regisseur Ray stierf kort voordat de opnamen waren beëindigd. Zijn zoon Sindap voltooide het levenswerk van zijn vader.

L.v.O.

TV: schermen met woorden

Voor de blanke man is het ene stuk grond gelijk aan het a
Hij is een vreemde die in de nacht komt en van het land r
hij nodig heeft.

De aarde is niet zijn broeder maar zijn vijand en als hi
heeft trekt hij verder.

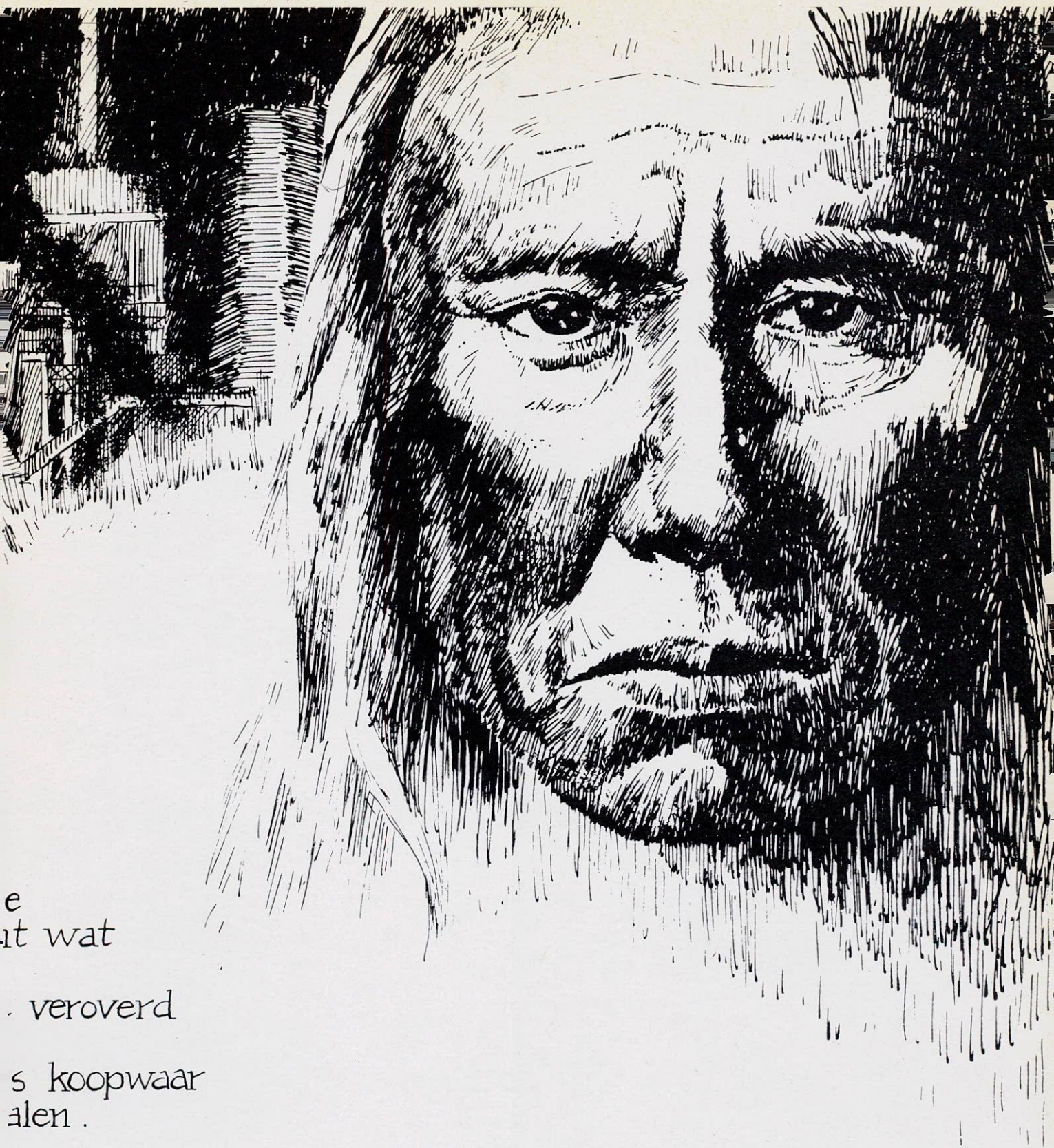
Hij behandelt zijn moeder, de aarde en zijn broeder, de luch
die hij kan uitbuiten en weer verkopen als goedkope bont

Dit weten wij, de aarde behoort niet aan de mens
de mens behoort aan de aarde.

Alles hangt met alles samen.

Wat er gebeurt met de aarde gebeurt met de kinderen var

(Fragment uit de toespraak van Chief Seattle t

e
at wat

. veroverd

s koopwaar
alen .

aarde .

kaanse regering in 1855)

gedicht

Nevenstaand gedicht staat afgedrukt in 'NoordzeeBlues', een nieuwe bundel poëzie van de in Nederland wonende Surinaamse schrijfster Astrid Roemer.

In betrekkelijk korte tijd heeft deze auteur zich, met haar poëzie, romans, luisterspelen en theaterbijdragen, in de kijker weten te schrijven van literatuurminnend Nederland.

De thema's die in deze nieuwe bundel aan de orde komen zijn het man/vrouw zijn, moederschap, racisme, liefde en verdriet. Haar gedichten kenmerken zich door poëtisch taalgebruik en grote openheid (helder en direkt). Haar beeldspraak is heel treffend. Zelf heeft ze in een vraaggesprek eens aangegeven dat de wijze waarop zij taal hanteert te maken heeft met haar Surinaamse achtergrond: „Ik ga hartstochtelijk om met het Nederlands. Blijf zoeken totdat ik het juiste woord voor een beeld heb gevonden. Gebruik niet de tekst die zich automatisch aandient. Ik probeer woordspelingen te vermijden die gebruikt worden om bepaalde tendenzen die ik bestrijd aan te geven”.

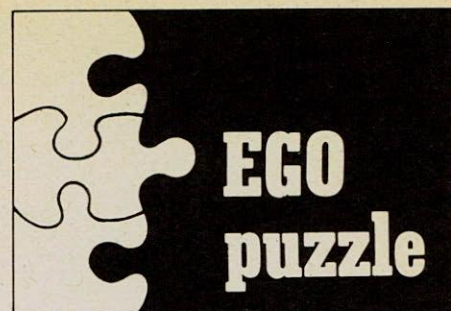
De bundel is geïllustreerd door de Antilliaanse beeldend kunstenaar Sam Parabirsingh.

„NoordzeeBlues” door Astrid Roemer verscheen bij uitg. de Geus te Breda. Prijs f 20,-.

verdriet kan soms zo
minzaam zijn
een dijk onder de ogen
zo dat de trilling in
een stem het hart doet
overlopen

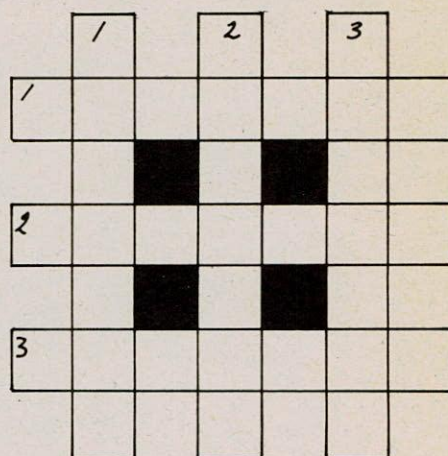
verdriet kan soms
hartstochtelijk zijn
een wolf voor gedachten
zodat de sporen met de
tijd het lijf lit
tekens brachten

verdriet kan soms zo
adellijk zijn
een keizer aan de feestdis
zo dat de gastvrouw en
haar huis opgaan in
een rouwmis

De oplossing van de visitekaartjes in het vorige nummer luidde: piccolo, bediende, orgelman en stukadoor.

Hieronder weer een puzzle, waarin horizontaal en vertikaal drie dezelfde woorden dienen te worden ingevuld. De omschrijvingen zijn: 1. klein persoon, 2. vuurmaker, 3. onder.

Brochure reeks Aktieve Geweldloosheid

In januari 1986 begint de Stichting Voorlichting Aktieve Geweldloosheid (SVAG) met een brochure-reeks over Aktieve Geweldloosheid. Ieder kwartaal zal er een boekje gaan verschijnen over een bepaald thema.

De onbekendheid met betrekking tot de achtergronden en effectieve werking van de geweldloze benadering, zowel in het dagelijks leven als in de politiek, is nog groot. Vandaar dat de SVAG met deze kwartaal-reeks het gesprek over de toepassing van aktieve geweldloosheid wil stimuleren.

In 1986 verschijnen:

1. Geweldloosheid: moreel principe of politieke techniek? Gene Sharp. (48 pag.)

2. Burgerlijke ongehoorzaamheid in een democratie. Gene Sharp. (40 pag.)

3. De voorbereiding van geweldloze direkte actie. (± 80 pag.)

4. 'Over woede' en 'Nieuwe mannen, nieuwe vrouwen; gedachten over geweldloosheid.' Barbara Deming. (± 35 pag.)

In 1987 verschijnen:

5. Geweldloosheid als revolutionair beginsel; twaalf thesen. Wolfgang Sternstein. (± 54 pag.)

6. Politiek vasten. Geschiedenis, voorbeelden, aanwijzingen. (± 70 pag.)

7. Geweldloosheid opeisen: gedachten voor feministes die zich geweldloos opstelden, en omgekeerd. Jane Meyerding. (± 20 pag.)

8. Beëindiging van de oorlog als realistische doel. Gene Sharp. (± 60 pag.)

Om een stevige start met deze nieuwe reeks te maken, zijn in december '85 al de eerste twee delen verschenen. Bovendien kan een 'kennismakings-abonnement' genomen worden voor slechts f 17,50. (Het gewone jaar-abonnement is f 20,-.)

Na storting van f 17,50 op giro 2238142 t.n.v. SVAG, Postbus 137, Zwolle (o.v.v. 'kennismakingsabbonnement') worden u reeds de eerste twee boekjes toegezonden.

waartoe dient een soldaat

de meeste bevelen zijn vrij gehorig

loopgraf

zijn politici (die ene niet te na gesproken) vertegenwoordigers of onderaannemers

de staat is niemand
maar wij zijn iemand

met de vrede is het net als met de Beatles - wanneer de burgerij het opmerkt wordt het een hit

EGO brandt langer

Raadsman Van Es met vervroegd ontslag

Raadsman Cees van Es (51 jaar) is één van de noodgedwongen 'uitval-
lers' van de laatste jaren als gevolg
van een jarenlange overbelasting
van onze dienst door te weinig
raadslieden tegenover een grote
behoefte aan humanistische GV.
Per 1 november 1985 maakt Cees
dan ook om redenen van ge-
zondheid geen deel meer uit van
ons team humanistische GV-ers. En
wij betreuren dat, omdat ook Cees
weer een 'witte vlek' in onze geleden-
ren achter laat.

Cees van Es heeft een lange staat van
dienst binnen de krijgsmacht. Ruim
dertig jaar, waarvan meer dan de helft
als raadsman in het rayon met als
standplaats Breda. Op 1 maart 1969 be-
gon hij dit werk. Voordien was hij veer-
tien jaar als artillerie-officier in diverse
functies werkzaam. In de jaren van zijn
raadsmanschap heeft hij voor onze
dienst, maar vooral voor vele militai-
ren, veel betekend.

Wat zijn de specifieke bijdragen ge-
weest van Cees aan ons werk?

In de eerste plaats is onze dienst hem
dank verschuldigd omdat hij zijn werk,
ondanks toegenomen slijtage aan zijn
gezondheid, trouw trachtte te blijven.
Hij leed eronder, toen hij de afgelopen
jaren steeds weer moest inbreken op
die trouw, omdat het echt niet meer
ging. Hij moest gaan afhaken, met het
gevolg dat hij uiteindelijk, zo'n jaar te-
rug, definitief zou opgeven.

Vóór die periode van afhaken en opge-
ven viel Cees bij ons op door verschil-
lende bijdragen aan ons werk. Al in zijn
sollicitatie-periode in de jaren '67/'68
werd Cees gekenmerkt als religieus hu-
manist. Religieus betekent in humanis-
tische kring niet: godsdienstig. Maar
wel dat de aanhangers van die huma-
nistische stroming niet willen volstaan
met een rationele, verstandelijke door-
denking van de werkelijkheid. Die is
wel waardevol en nodig, maar naar
hun beleving te beperkt. Voor reli-
gieuze humanisten is er meer onder de
zon dan het verstand, dan de weten-
schap kan bevroeden. De zone van de
'beleving', van het nog onzegbare, van
het mysterie, van de 'para-normaliteit',
had de belangstelling van Cees. En hij
was één van degenen uit onze dienst
die met die 'beleving' bezig was en er
ook diverse andere collega's in betrok.
Vanuit zo'n religieus-humanistische
grondhouding kwam ook voort zijn ver-

Foto Wim Heij

mogen om vooral in de processen van
individuele begeleiding van militairen,
voor die belevingsverschijnselen oog te
hebben. Daarom had voor hem het be-
grip 'geestelijk' een letterlijk brede en
diepe betekenis. Diep in de betekenis
dat vele menselijke uitingen op psy-
chisch en sociaal terrein te maken heb-
ben met behoefte aan zingeving en
weerbaarheid: assertiviteit. En breed:
dat Cees ver afstond van een opvatting
over zingeving aan het menselijk leven,
waarin het gevoel, de spiritualiteit zou
ontbreken.

Cees was een aantal jaren lid van het
Bureau Individuele Hulpverlening-Zuid
en kon daar zowel binnen het team met
die vragen van zingeving bezig zijn als
met de cliënten. Hij kwam daarom in
dat multidisciplinaire verband het
meest tot zijn recht. Hij stimuleerde ook,
vanuit zijn positieve ervaringen daar,
de discussie binnen onze dienst over de
vraag waar je grenzen als raadsman/
vrouw liggen. Zowel naar de militaire
organisatie als naar de afbakening van
de inhoud van je humanistische in-
breng, binnen het kader van andere
vormen van hulpverlening: van de arts,
de maatschappelijk werker, andere
GV-ers.

Het feit dat Cees niet alleen wilde stu-
ren op het verstandelijk bezig zijn,
kwam binnen onze dienst ook tot uiting
in zijn afkeer van een besluitvorming

naar mensen (naar ons zelf dus) en naar
zaken, waarin uitsluitend logica en ver-
stand het voor het zeggen zouden heb-
ben. Steeds, soms ook bij conflicteren-
de standpunten of verstoorde verhou-
dingen, wilde hij tot het uiterste door-
dringen tot de vraag wat mensen echt
beweegt. En niet volstaan met wat men-
sen (ook wij als raadslieden en vorm-
ingswerkers) alleen maar 'uitwendig'
vertonen.

In die zin kon Cees niet alleen een bin-
dende factor zijn, maar prikte hij ook
door gebeurtenissen heen met de
vraag: is dit nu alles wat er over die
ander te zeggen valt? Wat is hier het
onuitgesproken en zou juist dát niet
het zicht op iemand kunnen verdiepen,
zodat een te vlug oordeel, een te vlotte
veroordeling herzien moet worden?

Het was wellicht ook die eigenschap
van mensen durven zien zoals ze echt
zijn en ze niet bij voorbaat be- of veroor-
delen op uitwendige signalen, dat Cees
van diversen onzer veel vertrouwen
kreeg. Als mens en als bewogen, soms
zich driftig en ongeduldig uitende colle-
ga, die ook fouten kon maken en die
vervolgens niet ontliep. Wellicht is die
eigenschap van kwetsbaarheid zonder
gekwetsheid ook, in de loop van de ja-
ren bij de groep secretarissen van onze
dienst, opgevallen. Cees werd daar in
toenemende mate de vertrouwensman
en vraagbaak. En dit had tot gevolg dat
hij belangrijk heeft bijgedragen aan de
groei van het zelfvertrouwen en zelf-
respect van die functionarissen, mede
door het helpen stimuleren van hun
deskundigheidsbevordering en het dur-
ven uiten (o.m. tijdens conferentie-da-
gen) van de problemen waar ze echt
mee te kampen hadden.

De dienst Humanistische GV blijft aan
Cees van Es dank verschuldigd. We
wensen hem een goede toekomst toe.

Joos Sinke
Hoofdraadsman

het africhten van die 48
raketten kan best een
kettingreactie oproepen

HET doen

Jan en Karel zijn de enige dienstplichtige soldaten van de afdeling, die geen vrienden en familieleden hebben uitgenodigd voor het bijwonen van de open dag. Ze hebben nu alle tijd de vele bezoekers en bezoekers uitvoerig te bestuderen en te bespreken. „Ps, ps...“ Jan stoot Karel aan en wijst met zijn hoofd naar één van de vele paren die hen passeren. „Zeg, hé Karel... Wat denk je? Hoe zouden die twee HET doen?“

Het-doen?! We weten direkt waarover Jan en Karel in gesprek gaan raken. Niet over de wijze waarop die twee hun eten naar binnen werken of hun vakantie in Tirol doorbrengen. Evenmin over de wijze waarop 'die twee' omgaan met hun huisdieren. Nee, Jan en Karel zijn in iets anders geïnteresseerd. Laten we het gesprek tussen beide soldaten maar eens verder af luisteren.

Karel: Hé? Over wie heb je het? Die twee in die bontjassen?

Jan: Nee, joh, die daar. Hij met die lange benen met die goedkope sportschoenen. En zij in die strakke versleten spijkerbroek. Die twee mageren. Die twee dertigers, die er nog jong denken uit te zien. Zij kan er anders nog best mee door.

Karel: Oh, die daar. Zo te zien kennen ze elkaar goed. Ze lopen zo innig naast elkaar. Zou hij bang zijn dat ze hier niet veilig is? Dat eh...

Jan: Hm... Hij zal wel willen. En zij misschien ook. Nee zeg, zo'n magere tante. Moet je je voorstellen, die twee lucifers met zijn tweeën. Die twee kunnen 't wel op een smal plankie doen. Ze mogen wel voorzichtig zijn, anders breken ze nog.

Karel: Hmm... toch zou ik best... Ik heb

gisteren per slot van rekening veel eieren gegeten... Dus, ik eh...

Jammer. Er komt een kolonne marcherende soldaten voorbij. Ach, wat doet dat er ook toe. We weten genoeg. We wisten het al vanaf het begin. Jan en Karel verward in een gesprek over... seks! Of zouden we moeten zeggen: neuken?!

Seks een natuurlijke zaak?

Mensen kunnen eigenlijk geen dag zonder drinken. Ook regelmatig eten is belangrijk. Eten en drinken zorgen er voor dat mensen op kracht blijven. Dat hun lichaam kan functioneren. Voedsel en drinken zijn biologische voorwaarden voor het in leven blijven. Wat de gevolgen kunnen zijn van te weinig eten en

drinken kunnen we zien in een land als Ethiopië.

Veel (te veel?) mensen denken dat seks en de behoefte aan seks ook zo'n natuurlijk gegeven is. De gedachtengang is dan ongeveer als volgt: Een mens heeft een ingebouwde drang om te overleven. Een mens heeft daarom niet alleen de drang naar voedsel, maar ook een drang om zich voort te planten. Want die nakomelingen kunnen dan voor hun oude dag zorgen. Nou, en de enige manier om verzekerd te zijn van een goede oude dag is er voor te zorgen dat er kinderen komen. Een mens moet neuken om zijn eigen toekomst veilig te stellen. De zin-in-seks is dus door de natuur gegeven.

Op een dergelijke redenering, seks is een natuurlijk gegeven en niets meer dan dat, valt veel af te dingen. Bijvoorbeeld: Als de zin-in-seks door de natuur gegeven is, zoals drinken en eten, waarom kunnen mensen wel blijven leven zonder seks en niet zonder eten en drinken? Ooit gehoord van monniken en nonnen die zijn overleden aan een gebrek aan seks?

Nog een tweede vraagteken. Niet elk mens heeft evenveel zin in seks. De één vindt het nodig minstens één keer per week klaar te komen, terwijl weer een ander er geen problemen mee heeft als 'ie een maand of langer 'droogstaat'. Zou dat echt in genen, chromosomen of dergelijke dingen zitten? Nog geen enkele bioloog of erfelijkheidsdeskundige heeft dat klip en klaar kunnen bewijzen.

Nog steeds niet overtuigd? Nog steeds van mening dat de zin-in-seks een natuurlijk gegeven is waar een mens aan is overgeleverd? Een derde voorbeeld. In het begin van de jaren zestig hadden de jongens tussen de 16 en 20 jaar meer ervaring met 'neuken' dan meisjes van dezelfde leeftijd. Twintig jaar later, aan het begin van de jaren '80, is dit precies omgekeerd! Zijn er nieuwe soorten meisjes en jongens geboren? Het lijkt meer voor de hand te liggen dat andere zaken een rol spelen.

Tegenargument

Je denkt een sterk tegenargument te hebben? Een tegenargument dat ongeveer als volgt luidt? Mannen voelen zich tot vrouwen aangetrokken, in ieder geval in seksueel opzicht. En vrouwen op hun beurt voelen zich seksueel aangetrokken tot mannen. En wat doen mannen en vrouwen met elkaar als ze elkaar lief of aantrekkelijk vinden? Precies, ze gaan met elkaar naar bed. En omdat de meeste mannen met vrouwen naar bed gaan kunnen we niets anders konkluderen dat 'het' natuurlijk is.

Op het eerste gezicht lijkt dit een sterk argument. Omdat de meerderheid 'het' zo doet, is het natuurlijk. Het lijkt zeer aannemelijk geslachtsgemeenschap tussen man en vrouw als een biologisch gegeven te beschouwen. Neuken is natuurlijk. Op het eerste gezicht misschien. Maar schijn bedriegt. Als je zo

redeneert dan zou je bijvoorbeeld ook moeten stellen dat fotograferen natuurlijk is, omdat de meeste mensen foto's maken.

Dat dit een belachelijke redenering is, zal niemand in redelijkheid willen bestrijden. Maar laten wij ons hier beperken tot seksualiteit.

Niet alleen soldaten denken dat 'seksualiteit' en 'neuken' twee verschillende woorden zijn voor één en het zelfde. Sla in een bibliotheek of in een winkel maar een willekeurig boek op over seksualiteit. Je zult dan zien dat veel onderzoekers zich bezighouden met de 'coïtusfrequentie'. Hoe vaak mensen dus met elkaar neuken. Die onderzoekers denken dan inzicht te hebben gekregen in het seksueel gedrag van mensen.

Maar we kunnen ook thuis blijven. Kijk voor de aardigheid eens in het nachtkastje van je ouders of onder het linnen-good. Misschien ligt daar nog het boekje 'Seksuele Variaties'. Een uitgave van de NVSH uit de jaren '60 of '70. In dat boek wordt door middel van foto's verteld hoe man en vrouw 'het' met elkaar kunnen doen. Ook in de pornografie wordt gesuggereerd, dat neuken de enige seksuele activiteit is die mannen en vrouwen met elkaar kunnen uitvoeren. 't Is waar, als je 'gewoon' om je heen kijkt en luistert naar gesprekken, dan lijkt seksualiteit en neuken niet alleen één en het zelfde te zijn, veel mensen denken bovendien dat neuken de enige lekkere manier is waarop zij vorm kunnen geven aan hun lustgevoelens. Maar is het daarom natuurlijk? En: is neuken echt de enige manier waardoor je seksplezier kunt hebben? Er zijn nogal wat meer manieren te bedenken en uit te voeren als het gaat om seksplezier. Zoiets begint bij een ontdekkings-tocht bij jezelf.

Seksualiteiten

Je kleedt jezelf minstens één maal per dag uit. En zonder enige twijfel onderwerp je je lichaam dan regelmatig aan een uitgebreide inspectie. „Ah, dat puistje op mijn rug is eindelijk verdwe-

nen. Is mijn schaamhaar (prethaar zou een mooiere naam zijn) eigenlijk wel mooi? Is mijn pik eigenlijk wel aantrekkelijk? Zou mijn zak eigenlijk niet een beetje te klein zijn?" Een dergelijke inspektie is de 'natuurlijkste' zaak van de wereld. Met dat lijf moet je per slot van rekening nog een hele tijd mee! Met dat lijf kun je veel plezier (en ellende) beleven. Met en door je lijf kun je uiting geven aan je (lust)gevoelens. De liefde van de man gaat door de maag, wordt meestal gezegd. Maar als mannen met elkaar praten over seksualiteit en dergelijke dan lijkt lust (liefde?) eigenlijk alleen door de pik te gaan. Blijkbaar vergeten mannen opeens dat hun lijf meer is dan hun pik alleen. Dat lust meer is dan klaarkomen. Blijkbaar vergeten (!?) mannen dat ook de rest van het lijf een rol speelt bij het vrijen. Er zijn meer onderdelen aan je lijf waarmee en waardoor lust kan worden beleefd. En dat is niet alleen bij jou zo, dat is bij elk mens zo. Precies. Dat zijn die gevoelige plekjes. En die gevoelige plekjes hebben mannen ook! Die gevoelige plekjes doen ook mee!

Neuken met een vrouw wordt door veel mannen als het summum van seksbeleving gezien (Zouden vrouwen dat ook zo vinden?) Nu wil ik niet beweren dat ge-

slachtsgemeenschap met een vrouw niet lekker zou kunnen of mogen zijn, het lijkt me wel wat armoedig als je niks méér dan dat kunt bedenken en praktiseren. Elke dag spruitjes eten is toch ook niet leuk?

Vreemd eigenlijk dat we geen meervoudsvorm kennen voor het woord seksualiteit. We kunnen wel spreken van één soldaat, twee soldaten en dergelijke, maar niet van seksualiteiten? Er zijn namelijk legio redenen te bedenken waarom we veel beter zouden kunnen spreken van seksualiteiten dan van seksualiteit. Hiervoor zijn al enige argumenten de revue gepasseerd. En zonder enige twijfel kunnen jullie zelf ook goede argumenten aandragen.

Belangrijker vind ik echter dat door te spreken van seksualiteiten in plaats van seksualiteit een doorbraak kan worden gemaakt in het zogenaamde 'heteroseksisme'. Dat wil zeggen: In deze samenleving wordt ten onrechte uitgegaan van het feit dat mannen 'het' met vrouwen doen. Dat seksualiteit tussen man en vrouw tot norm wordt verheven. En: dat 'het doen' niet meer is dan geslachtsgemeenschap tussen man en vrouw. Alles wat daarin niet past, en dat is veel, wordt als minder belangrijk en als minderwaardig terzijde geschoven. Als we (h)erkennen dat seksualiteit méér is dan neuken alleen, dat seksualiteit niet alleen via geslachtsdelen is te beleven, dat erotiek niet alleen een kwestie is van man met vrouw, dan kunnen we toch beter spreken van seksualiteiten?

Klaas Soesbeek

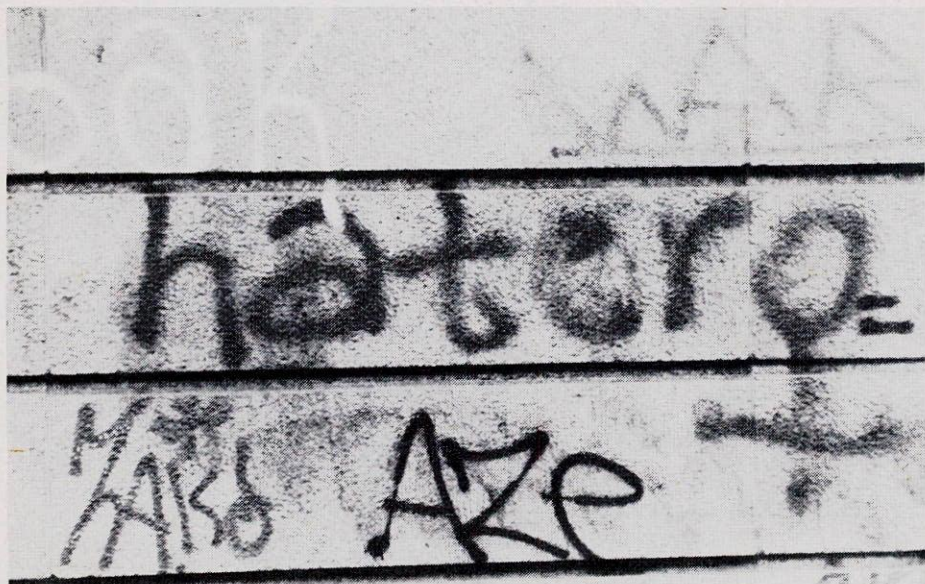

Foto: Johan Meester

na de revolutie van de vrouw
en het kind komt die van Jan
Soldaat

De massa en de Alpen

Langzaam schuiven we op naar de vrijetijdssamenleving. Langere vakanties dan ooit, roostervrije dagen, deeltijdarbeid, vervroegde uittreding. Om van werkloosheid niet te praten. Het is allemaal geen punt als je voldoende liefhebberijen hebt en bovendien wat geld. Géén geld en veel vrije tijd betekent al gauw dat je te lang gaat uitslapen, teveel koffie gaat drinken, te veel pilsjes achterover slaat en te lang naar de tv staart. Althans in heel wat gevallen.

Voor wie beter bij kas zit, zijn er heel andere mogelijkheden. Met veel overgave kan dan van de goede kant van het leven worden genoten. La dolce vita, het zoete leven, het kan dan soms allemaal niet op.

Wintersport

De wintersport hoort er tegenwoordig zeker bij. Het skiën kwam ooit vanuit Skandinavië naar de Alpenlanden. Lange tijd werd het door een beperkte elite als sport beoefend. Maar de elite heeft inmiddels veel terrein aan de massa moeten prijsgeven. Kijk naar het tennissen, naar de watersport, naar de ruiterij, naar het skiën dus ook.

Meer dan ooit blijkt de wintersport populair. Honderdduizenden trekken met de auto of met de trein naar de witte wereld toe, waar de lucht zo pittig is en de dag zo kort dat je toch nog ruimschoots aan je natje en droogje kan komen. Wat zoeken al die mensen? Een gezonde vakantie buiten? Of toch een beetje status, tonen dat je er helemaal bijhoort?

Voor laaglandbewoners zoals wij blijft het skiën eigenlijk een vreemde sport.

Het eigene in de wintersportgebieden gaat vaak verloren

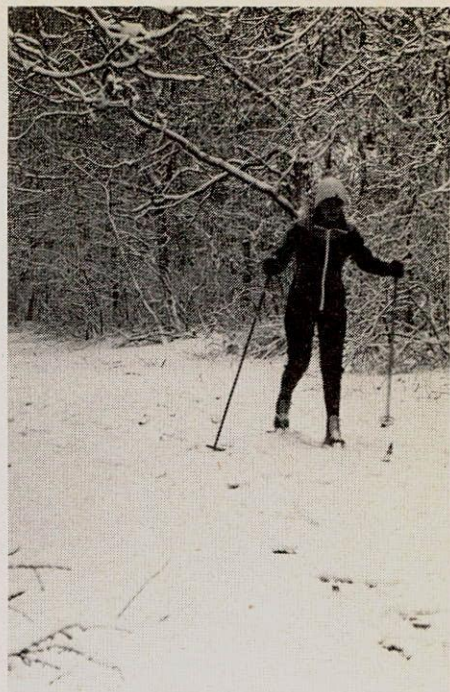
De ambitie om het echt goed te leren wordt je al gauw afgepakt als Oostenrijkse of Zwitserse schooljongens van tien, elf jaar langs je heen de helling afrazen. Alsof ze op de skies geboren zijn. Dat gewacht bij de dure liften is toch ook geen onverdeeld genoegen. En op de hellingen ligt óf te weinig sneeuw, óf de sneeuw is zo hard dat het bijna ijs is geworden. Bij alle ongeïnteresseerdheid doet de gips-expres goede zaken. Logisch dat bij al dit gedoe veel vakantiegangers zich beperken tot wandelen of langlaufen. Misschien wel zo aardig.

Klompendansen in Alkmaar

De stroom wintersportgasten doet zichzelf veel aan. Dat moet men in zekere zin zelf dan maar weten. Maar het hedendaags vakantiegebeuren heeft ook veel bredere uitstralingseffecten. Al heel lang is het duidelijk dat in populaire vakantiegebieden de plaatselijke cultuur totaal overwoerd wordt. De grootste gemene deler die het vakantiepubliek nu eenmaal is, vraagt heel wat anders dan menig vakantiedorp nu eenmaal vanuit zichzelf kan bieden. Zo ruikt de disco uiteraard tot in de kleinste gehuchten op en wordt het modebeeld domweg bepaald door de toeristen die ergens ver weg in de grote stad hun kleren kopen. En als er wat aan 'eigens' wordt gepresenteerd heeft dat weinig meer te maken met het leven van alledag. In Alkmaar zie je dat al, als op de kaasmarkt een klompdans wordt uitgevoerd. Met het flamengo-dansen in Spanje en het jodelen in Oostenrijk is het net zo. Voor de plaatselijke bevolking speelt ook vaak dat de prijzen in de horeca, in de winkels, in de huizensector zo hoog worden, dat het niet allemaal goud is wat er blinkt.

Het kindje en het badwater

Wintersport heeft zeker ook invloed op natuur en landschap. Zoals overal waar mensen flink in de weer zijn en bovendien nog commerciële belangen op het spel staan. Door de wintersport gaat de kwaliteit van het landschap zo achter-

uit dat het voor de zomertoerist, en die is er óók, soms erg onaantrekkelijk wordt. En dan lijkt het wel eens dat mét de winterse goudkoorts het kindje met het badwater wordt weggegooid.

Wat is er precies aan de hand? De wintersport floreert en tal van bedrijven, werknemers en hun gezinnen zijn van het wintergebeuren afhankelijk geraakt. Men probeert er dan ook uit te halen wat er in zit. Steeds verder wordt het alpengebied geëxploiteerd. Nu al zijn er veel meer dan 40.000 pistes en 12.000 liftinstallaties. En er komen er nog steeds bij. Maar dat is lang niet alles. Hele gebieden worden beter voor het skigebeuren geschikt gemaakt. Open sleuven worden door de bossen op de hellingen aangelegd, tracés verbreed en moeilijke hellingen 'aangepast'.

Het gaat er vaak om dat afdalingen met name voor de meer ongeïnteresseerde skiërs worden vergemakkelijkt. De 'omzet' kan zo worden verhoogd, het aantal ongelukken worden teruggebracht. Om een en ander te bereiken zet men bulldozers in, laat men stukken rots springen, grijpt men in in de juist in het alpenlandschap zeer kwetsbare grond. Met name op de hellingen is die grond heel los en voorzien van veel stenen en keien. In natuurlijke omstandigheden is er wel sprake van een zekere plantengroei. Die houdt het zaakje bij elkaar. Maar ruikt men het systeem uiteen, dan ontstaat er erosie. Het regenwater neemt de grond met zich mee, de kale rots (altijd vlakbij in de Alpen) blijft over. Het lawinegevaar neemt toe, de oorspronkelijke plantengroei verdwijnt voor soms lange tijd.

Bewerkte sneeuw

Sneeuw isoleert goed. Onder een behoorlijke sneeuwlaag kunnen tal van planten én dieren de strenge winter in het gebergte gemakkelijk overleven. De isolerende werking van de sneeuw ver-

Ned. Milieugroep Alpen

De Alpen vormen het woongebied van vele Oostenrijkers, Italianen, Zwitsers en Fransen. Maar de Alpen vormen tegelijkertijd één groot natuurgebied. De natuur in de Alpen staat onder zware druk en het is dan ook niet vreemd dat tal van mensen in de betrokken landen én daarbuiten zich daarover zorgen maken. In Nederland is de Nederlandse Milieugroep Alpen actief. Deze tracht in ons land een bijdrage te leveren aan het behoud van natuur, milieu en landschap in de Alpen en ook wel andere berggebieden. De milieugroep probeert dit doel met name te realiseren door het bevorderen van milieuvriendelijk vakantiedrag bij Nederlanders die de Alpen bezoeken en door beïnvloeding van het toeristisch beleid in de Alpen.

Wie nadere inlichtingen wil of wil kijken wat er in het tweemaal verschijnend blad „Alpijn“ van de milieugroep staat, kan zich wenden tot het secretariaat van de Nederlandse Milieugroep Alpen, t.a.v. Jetske Folmer, Sweelincklaan 17, 5707 RJ Helmond.

mindert als er grote druk op wordt uitgeoefend. Dat gebeurt als er veel op wordt geskied. Maar het gebeurt nog meer als een skipiste door machines wordt bewerkt. Dat is soms meer regel dan uitzondering. Pistenmachines zorgen er voor dat de ongeëfende skiër beter vooruit kan en dat de hellingen langer bruikbaar zijn. Zo kan men het toeristenseizoen verlengen.

De pistemachine bestaat uit een soort bulldozer, een wals en een eg. Met de eerste wordt de sneeuw vlak gescho-

Foto's: Carel te Pas

ven, met de tweede platgedrukt en met de derde oppervlakkig losgewoeld. Zo lijkt het of er steeds nieuwe 'Pulverschnee' is gevallen. Soms gebruikt men zelfs chemicaliën om een nog beter resultaat te krijgen. De klant is immers koning.

Het spreekt bijna vanzelf dat zulk soort ingrepen de natuur in de Alpen weinig goed doet. Grassen en kruidachtige planten op de hellingen bevriezen of verstikken onder de sneeuwlaag die bijna tot ijs is geworden. De kiemplanten kunnen pas heel laat vooruit omdat de keiharde sneeuw de weg naar het licht verspert. Door een en ander wordt het groeiseizoen (dat in de bergen toch al kort is) nog eens met 2 à 3 weken ingekrompen. Men ziet in de Alpen dan ook vaak situaties dat weiden in volle bloei staan, terwijl op de naastgelegen piste alles nog zo'n beetje moet beginnen. Als het er al van komt.

Massaliteit

Het is ook nooit goed. Wil je eens lekker ongestoord met de wintersport en dan blijken daar ook al weer problemen aan verbonden. Helaas is dat zo. Het komt niet door de individuele skiër die ook eens wat wil. Veel meer komt het door de massaliteit van het gebeuren. De honderdduizenden Nederlanders vormen nog maar een bescheiden deel van het totaal waarin ook Duitsers, Fransen, Engelsen en welke nationaliteiten wel niet voorkomen.

De gevolgen van het winterseizoen komen vaak in de andere jaargetijden letterlijk bovendrijven. De meeste mensen gaan keurig met de omgeving om. Maar het kan niet uitblijven dat er toch ook een bedenkelijk aantal viezerikken onder de wintersporters zitten. Papier, lege blikjes, shagverpakking, alle mogelijk ander plastic, het verdwijnt allemaal gemakkelijk onder de sneeuw. Maar als die in het voorjaar smelt, komt dat alles wel boven. De Alpen, ooit

voorbeeld van een bijna maagdelijk landschap, hebben de neiging te vervuilen.

Ook in de oorspronkelijke structuur komt steeds meer verandering. De wegen worden steeds breder, de parkeerplaatsen steeds groter. Skiliften blijken buiten het winterseizoen ware monsters in het landschap. Riolerings- en waterzuiveringsinstallaties – echt wel nodig met zoveel mensen – brengen nieuwe ingrepen in het landschap. En geen enkel 'mooi' plekje is niet ontdekt. Voor de lokale bevolking liggen de prijzen van de huizen en de appartementen vaak veel te hoog. En, het is al gezegd, de plantenwereld is op de terugtocht. Met de dieren in het voetspoor.

Alternatieven? Ze zijn er nauwelijks. Natuurbeschermers in Zwitserland, Oostenrijk, Frankrijk en Italië kunnen niet op tegen het commerciële geweld waarbij het in de wintersport toch vaak gaat. En de lokale bevolking kan vaak niet anders mee dan in de vaart der volken. Moeten de wintersporters zelf dan maar pas op de plaats maken? Niet meer gaan? Dat is wel erg jammer als je het geld en de tijd hebt. Dan maar wat meer wandelen en langlaufen? Misschien wel. De kans op beenbreuken is in ieder geval kleiner.

Frits Maas

een groeiend aantal voetballers moet je met rust laten

Otto Dicke, menselijk tekenaar

Otto Dicke werd op 3 mei 1918 geboren in een huis aan de Bomkade in Dordrecht. Zijn vader was wethouder en had daarnaast een kruideniersbedrijf. Van kleine jongen af heeft hij getekend en droomde ervan een groot tekenaar te worden. Die droom is in vervulling gegaan. In de loop der jaren was Otto Dicke het zeldzame voorbeeld van een hedendaags kunstenaar, die zowel het grote publiek aansprak als waardering en bewondering oogstte bij de kunstkeners.

Otto Dicke was een autodidakt, die de weg naar de top bereikte door bijzonder hard werken en door de ontplooiing van zijn groot aangeboren talent. Aanvankelijk verdiende hij zijn brood als reclame-tekenaar. Veel heeft hij geleerd op het bekende Amsterdamse reclamebureau De la Mar, waar verschillende zeer bekende ontwerpers in dienst waren. Vooral Eppo Doeve heeft veel invloed op Otto gehad.

Otto vond hem een bijzonder mens, wiens prestaties hij zeer bewonderde. Het werken bij De la Mar is voor Otto Dicke zo'n beetje zijn academie geweest. Dienstplicht en mobilisatie onderbraken zijn Amsterdamse verbin-

ten. Hij kreeg zo'n 15 kunstenaars aangesloten. Hij kreeg het verzoek om mee te werken aan de nieuw-opgerichte Radiogids van de VARA. Hij ontwierp daarvoor 15 jaar lang vignet-achtige plaatjes. Eppo Doeve's invloed tekent zich aanvankelijk duidelijk af. Dit werk leverde Otto Dicke een basis-inkomen op. Deze bezigheden gaven hem een grotere bekendheid, de opdrachten lieten niet op zich wachten. In 1957 was het de KLM, die hem verzocht in Japan tekeningen te maken. Hij keek er zijn ogen uit. Een bezeten tekenaar bracht alles in zijn schetsboek wat hij maar zag. Mensen, de geisha's, de toneelspelers, de worstelaars en natuurlijk de exotische stad.

Pictura

Na de oorlog kon hij weer in Amsterdam terugkomen. Maar hij verkoos de vrijheid van het atelier in Dordrecht. Sinds 1945 tot aan zijn dood in december 1984 maakte Otto Dicke deel uit van het oudste tekengenootschap in Nederland 'Pictura'. Bij dit uit de tweede helft van de 18e eeuw daterende genootschap,

Kinderen

Ook illustraties van boeken nam hij ter hand. Het was 1949. Simon Carmiggelt schreef een rubriek in Het Parool onder het pseudoniem 'Kronkel'. Er was weinig papier en de stukjes waren nog klein.

Toen de leiding van de uitgeverij van de Arbeiderspers voor de boekenreeks die ze uitgaf, hem vroeg een boekje te leveren, zocht Simon de stukjes bijelkaar, die hij over zijn kinderen had geschreven. De titel was 'Klein beginnen'. Wie moet het illustreren? Carmiggelt mocht de tekenaar noemen. Meteen zei hij: „Otto Dicke. Zijn prenten geven me een gevoel van verwantschap”. Toen 'Klein Beginnen' gereed was, waren we allen op de uitgeverij enthousiast. Een mooi boekje wat tekst en tekeningen betrof, bestond niet!

In 1983 verscheen een groot formaat boek van Otto Dicke onder de titel 'Kinderen', met fantastische tekeningen, bij Holkema en Warendorf en natuurlijk met een inleiding van Simon Carmiggelt. „Dit boek bevat een beeldverhaal – aldus Carmiggelt – niet door een zwarte humorist, maar door een warm voelend kunstenaar, die ons, wat hij gezien heeft, kleurrijk toont – zwart op wit”. Voor een uitgave 'Een Hollander in Parijs', ook stukjes van Carmiggelt, ging Otto Dicke een week naar de Lichtstad en kwam met een schetsboek vol zwierige prenten thuis.

Landschappen

Wat vond Otto Dicke zijn beste werk? Lang behoefde hij niet na te denken. Zijn antwoord was dat hij graag landschappen tekende, omdat hij vooral van de ruimte hield. De stad waar hij woonde ligt midden tussen de grote rivieren en onafzienbare polders. De Alblasserwaard, Woudrichem, het Land van Altena, de Vijfherenlanden, even op de fiets en je mooiste onderwerp lacht je toe. Maar ook verder strekten de tochten zich uit. Met vriend Bouma verscheen het resultaat in druk zoals o.a. 'Nuchter landschap', 'Een land bezaaid met kerken' en 'Woudrichem en Loevestein'. Voortreffelijke uitgaven. Samen met de letterkundige C. Buddingh, die een goede vriend van hem

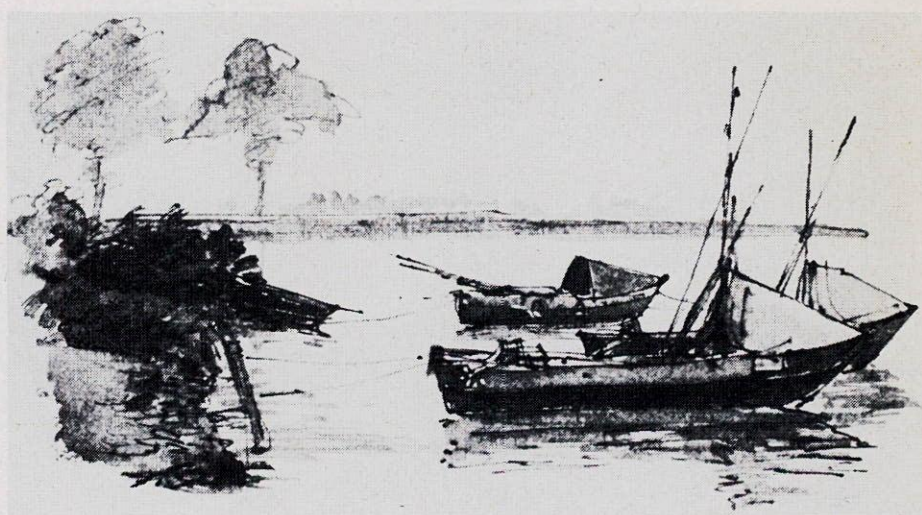

was, maakten ze tussen 1955 en 1965 strips voor 4 dagbladen in Zuid-Holland. In duizenden afleveringen werden de avonturen van het duo Spekkie en Blekkie in beeld gebracht. Buddingh leverde meer dan een miljoen woorden en Otto meer dan 8.000 plaatjes. Behalve de vele opdrachten heeft Dicke ook kinderboeken geïllustreerd en tal van dichtbundels, getekend bij jaarverslagen, informatie-folders en wat al niet meer. Hij werkte snel en goed. Ook heeft Otto Dicke jarenlang les gegeven aan de Rotterdamse Kunstakademie. Uit die tijd dateren vooral zijn naaktfiguren. Van de jongeren, die in zijn klas zaten, leerde hij zeer veel, de lessen die hij gaf, werden buitengewoon gewaardeerd.

Vreugde en verdriet

Toen Otto Dicke in mei 1983 vijftenzestig jaar werd, is hij door de Dordtse gemeenschap uitbundig gehuldigd. In het museum van Dordrecht was een grote tentoonstelling van zijn werk ingericht. Er waren bij de opening zeker 450 mensen en er stonden er nog velen buiten wegens plaatsgebrek.

Begin januari 1981 was Otto Dicke al in een buitengewone gemeenteraadsvergadering benoemd tot ereburger van de stad Dordrecht en ontving hij uit handen van de burgemeester de gouden eremedaille van de stad. 'Een mensenleven een geschenk' was Otto's laatste boek met prenten. De levensgang van een mens, van kind tot de

bejaarde. Bij elke tekening een korte begeleidende proza-takst van Hans Bouma.

Zelf mocht Otto Dicke de gehele levensgang niet volbrengen. Op 9 december 1984 stierf hij na een ernstige ziekte. Voordat het fatale proces zich openbaarde, had hij het gevoel, dat hij even 'uitgetekend' was. Hij had zich voorgenomen weer eens te gaan schilderen. Het heeft niet zo mogen zijn. Otto Dicke was een groot tekenaar, een natuurtalent, een prettig en vrolijk mens.

Jan Kooijman

met EGO hou je er zicht op

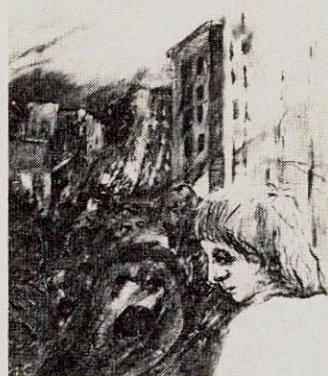
Amerikaanse schrijvers

Bij uitgeverij In de Knipscheer verscheen onlangs 'Vrijheid in de steigers; een literaire zwerftocht door Amerika' van Graa Boomsma. Het is het vierde deel in de serie 'Lezend geschreven', waarvan de eerst drie delen handelen over resp. latijns Amerikaanse, zigeuner en franstalige antilliaanse literatuur. Boomsma opent het boek met een literair reisverhaal, dat zich vooral afspeelt in New York en Los Angeles en waarin ondermeer boeiende vergelijkingen worden gemaakt tussen de zestiger jaren en 1985 (Angela Davis, Black Panther Eldridge Clea-

een overzicht wat er aan Nederlandse vertalingen beschikbaar is), over 'The Recognitions' van William Gaddis en over Gilbert Sorrentino.

Een boeiend boek met tal van wetenswaardigheden van een bijna griezelig veelbezen schrijver.

'Vrijheid in de steigers' (203 blz.) kwam uit bij In de Knipscheer te Haarlem. Prijs f 29,50.

Libanon

Uitgeverij De Geus startte dit na-jaar een reeks romans van vrouwelijke auteurs. Als veelbelovende eerste in deze serie verscheen 'De film over Chatilla' van de Noorse Toril Brekke. Het is de vijfde roman van deze schrijfster en de eerste die internationaal de aandacht trok.

Eva heeft als verpleegster gewerkt in Chatilla, één van de vele vluchtelingenkampen aan de rand van Beiroet. De maandenlange confrontaties met leven en dood zijn diep bij Eva binnenge-drongen. Terug in Noorwegen belandt ze in een vakuum: „Nog steeds lijkt het of ik nog niet terug ben“. Ze voelt zich een vreemde, zelfs tegenover haar vrienden. Kai, die net bezig was een skript voor een film te schrijven, begrijpt dat alles wat zijn vriendin Eva heeft meegemaakt 'sporen heeft achtergelaten'. Onder invloed van Eva laat hij zijn oorspronkelijke idee, een film over relatieproblemen, varen. Hij gaat nu, geïnspireerd door Eva's ervaringen, een filmskript schrijven over Libanon. Kai loopt echter voortdurend tegen het probleem op, dat hij niet heeft meegemaakt wat Eva heeft meegemaakt. Hij slaagt dan ook niet in zijn opzet. Een geëngageerde roman, die vraagt om gelezen te worden. 'De film over Chatilla' van Toril Brekke verscheen bij De Geus te Breda. Prijs f 29,50.

Aforismen

Voor de liefhebbers van aforismen bevat 'Levensverschijnselen' een bonte verzameling spreuken van bekende schrijvers en denkers over diverse menselijke aspecten: leven en dood, geluk en ongeluk, deugd en ondeugd, gevoel, liefde en haat, enz. Een kleine greep:

– Het leven kan alleen achterwaarts begrepen worden, maar het moet voorwaarts worden geleefd. (Kierkegaard)

– Met volle teugen drinken wij de vleiende leugen, en druppelsgewijze slikken wij de bittere waarheid (Diderot)

– De mensen schamen zich veel vaker om gevoelens te tonen, dan om gevoelens te huichelen. (Otto Weiss)

– Een dwaas vindt altijd een nog grotere dwaas die hem bewondert. (Boileau)

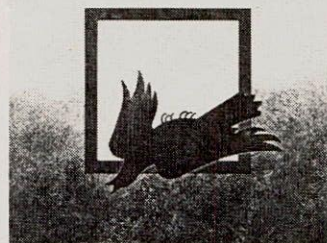
– De haat is partijdig, maar de liefde is het nog meer. (Goethe) Belangstellenden in zulke pittig geformuleerde nadenkers zullen in dit bundeltje zeker het een en ander van hun gading vinden.

'Levenswijsheden', verzameld door Ingrid Stork, verscheen bij Omega Boek te Amsterdam. Prijs f 9,90.

Diktaturen

De Chileense schrijver Ariel Dorfman moest na de staatsgreep van Pinochet uitwijken naar het buitenland. Achtereenvolgens verbleef hij in Argentinië, Frankrijk, Nederland en de Verenigde Staten. Hij publiceerde gedichten, essays, korte verhalen en romans. Internationale bekendheid verwierf Dorfman met de roman 'Weduwen', waarvan recentelijk een Nederlandse vertaling verscheen.

De roman speelt zich af (hoewel de naam niet wordt genoemd) in een dorp in het door de nazi's bezette Griekenland van de jaren veertig. De meeste mannen van het dorp zijn in het verzet gegaan of weggehaald. Sindsdien

hebben de vrouwen niets meer van hen vernomen. Heen en weer geslingerd tussen angst en hoop wachten zij op de dingen die komen gaan. Dan spoelt er een volkomen onherkenbaar en verminkt lijk aan. Een oudere vrouw, Sofia Angelous, meent met grote stelligheid desondanks dat het haar vader is en eist het lijk op. Voor het tweede lijk dat (eveneens onherkenbaar) kort nadien aanspoelt melden zich 37 families. De gerechtelijke procedure, om uit te maken of één van deze families het lijk toegewezen kan worden, trekt landelijk de aandacht en leidt tot nervositeit onder de militairen.

Een aangrijpende roman over de moeders, echtgenoten en dochters van de slachtoffers van diktaturen waar ook maar ter wereld.

'Weduwen' door Ariel Dorfman werd uitgegeven door 'In de Knipscheer' te Haarlem. Prijs f 26,50.

'Liefdesverhalen'

Eind vorig jaar verschenen herdrukken van twee klassieke 'liefdesverhalen' uit het Nederlands taalgebied.

Klaaglied om Agnes van Marnix Gijsen is het verhaal van de eerste liefde van een schuchtere jongeman. Voortdurend wordt hij belaagd door de banaliteiten en schunnigheden van het dagelijks leven: op school, op zijn werk, in militaire dienst ('het leger maakt van een jongen een man zo ongeveer als het bordeel van een meisje een vrouw maakt'). Dankzij zijn liefde voor Agnes weet hij echter aan zedelijk verval te ontkomen. Sterker nog, juist door de confrontaties met het alledaagse verdiept zijn liefde voor Agnes zich alleen nog maar. Gijsen op zijn best!

'De ontmoeting' van Antoon Coolen speelt zich af in de oorlogstijd. Maurits is een jonge boer die betrokken raakt bij het verzetswerk in zijn streek. Van dezelfde verzetsgroep maakt ook de medisch studente Margareta deel uit. Beiden voelen zich sterk tot elkaar aangetrokken. Wanneer Maurits door de Duitsers wordt gepakt weet Margareta te bewerkteligen dat hij weer vrijkomt. De prijs die zij hiervoor heeft moeten betalen kan Maurits niet verwerken. Bijna roekeloos zet hij het verzetswerk voort met alle gevolgen vandie, zowel voor hemzelf als voor Margareta.

Het verouderde taalgebruik zal de lezer op de koop toe moeten nemen.

'Klaaglied om Agnes' door Marnix Gijsen en 'De ontmoeting' door Antoon Coolen werden uitgegeven door Nijgh en Van Ditmar te Den Haag. Prijs resp. f 12,50 en f 18,90.

Kenia

'De thee in een blikken kroes' waarop Esso Motor Oil staat, de droge sneden van een nog droger brood gewikkeld in een oud stuk krant.' Zo ziet een maaltijd van bouwvakker Ben Wachira er uit wanneer het schafftijd is.

Ben is de hoofdpersoon in de roman 'River Road, Nairobi' van de Keniaanse schrijver Meja Mwangi. Deze Ben is een aan lager wal geraakte luitenant die zijn baan verspeeld heeft door zich in te laten met gangsters (verkocht een mortier). Hij moet nu in zijn onderhoud voorzien als bouwvakker, waarbij hij, na verloop van tijd, het zware sjouwewerk in toenemende mate mag laten voor wat het is, mits hij voldoende bhang (marihuana) en changa (drank) voor zijn baas Yussuf weet te organiseren.

Ben, zijn weggelopen vriendin Wini en het door haar aan zijn lot overgelaten kind Baby zijn de

ver). Verder passeren tientallen meer en minder bekende auteurs (met soms aardige anekdotes) de revue. Ook zijn ontmoetingen in verwerkt met hedendaagse schrijvers als William Gaddis, Josep Heller en Thomas Pynchon.

In het tweede en verreweg grootste deel van het boek zijn Boomsma's interviews bijeengebracht met (nog) weinig bekende, maar invloedrijke Noord Amerikaanse auteurs (deze stukken verschenen in de eerste helft van 1985 in het tijdschrift Bzzlletin). Het betreft James Purdy, Richard Brautigan, Renate Adler, Alice Walker, Ishmael Reed (die o.a. felle kritiek uit op Alice Walker: 'Haar imitaties van zwart taalgebruik in *The Color Purple* komen neer op cartoons waarin alle Native Americans praten op de manier van *Ugh!* en *How!* Niemand heeft haar gevraagd die grievende opmerkingen terug te nemen dat alle zwarte mannen *evil* zijn'), Walter Abish en Rudolph Wurlitzer. Deze zeven interviews zijn aangevuld met drie essays over Amerindiaanse literatuur (met

personifikaties voor het stadsproletariaat (dagloners, hoeren en alleengelaten kinderen) in de Afrikaanse miljoenenstad Nairobi. Mwangi weet in deze roman een scherp beeld te schetsen van de underdogs in deze metropool. Underdogs die dagelijks moeten vechten voor de eerste levensbehoeften: eten, onderkomen en werk.

Wat mij betreft nog vele delen in deze reeks.

'River Road, Nairobi' door Meja Mwangi verscheen in de 'Afrikaanse Bibliotheek' van uitg. In de Knipscheer te Haarlem. Prijs f 39,50.

Krijgswetenschap

In 'Beschaafd geweld te 's-Gravenhage' beschrijft C. J. van Soest de geschiedenis van de Hollandse gardes te voet en te paard van Staten en Stadhouder in het midden van de 17e eeuw.

Reeds tegen het einde van de 16e eeuw werden de eerste twee kompanieën gardes cavalerie opgericht. Zoals Van Soest laat zien ging het met de gardes in de daaropvolgende jaren op en neer. Veelvuldig werden ze uitgebreid, ingekrompen, samengevoegd, in de normale legerstructuur opgenomen en er weer buiten geplaatst. Hun taak bleef in grote lijnen steeds dezelfde: bescherming bieden aan de stadhouder en de bestuurskollees (te Den Haag) tegen oproer van binnen en aanvallen van buiten de stad. De gardes raakten in een moeilijke situatie toen, na de vrede van Munster van 1648, er een konflikt ont-

stond tussen stadhouder Willem II en de Staten van Holland over de afdanking van de troepen. Willem II liet zes gedeputeerden van Holland ter Staten Generaal door zijn gardes te voet oppakken en gevangen zetten. Tegelijkertijd trachtte hij de stad Amsterdam, brandhaard van verzet tegen zijn beleid, bij verrassing met een sterke legermacht te bezetten.

Een boekje voor geïnteresseerden in de krijgswetenschap.

'Beschaafd geweld te 's-Gravenhage' kan worden verkregen door storting van f 12,- op giro 430246 t.n.v. C. J. van Soest te Leiden.

Nederland-USSR

Bijna een kwart eeuw nadat de kommunisten in Rusland de macht hadden overgenomen erkende Nederland, als allerlaatste in Europa op 10 juli 1942, de Sovjet Unie. Dat ging nog steeds niet van harte. Behoorlijke druk van met name de kant van Engeland was nodig om de regering in ballingschap (en koningin Wilhelmina) zo ver te krijgen.

In 'De lange weg naar Moskou' schetst historicus en journalist Ben Knapen de verhouding tussen Nederland en de Sovjet Unie tussen 1917 en 1942. Gelukkig heeft hij zich niet beperkt tot de diplomatieke geschiedenis in enge zin. Veel plaats ruimt hij in

voor de politieke besluitvorming in Nederland en de ontwikkeling van de economische betrekkingen. Want handel werd er (natuurlijk) al die jaren wel bedreven. Zo verkocht bijv. in 1923 Fokker 120 vliegtuigen aan de Sovjets. Dit soort zaken vonden plaats met medeweten, maar zonder instemming van de overheid, dat waren privé-ondernemingen. Verwoede pogingen van alle mogelijke topfiguren uit het bedrijfsleven (o.a. Philips) liepen stuk op de conservatieve en moralistische anti-bolsjewistische houding van de Nederlandse overheid in die jaren. Waarbij de regeringen zich minstens gesteund wisten door koningin Wilhelmina, die een intense afkeer had van de moordenaarsbende van de, ver met haar verwante, Romanovs. Zo ongeveer de enigen die zich het vuur uit de sloffen liepen voor de erkenning van de Sovjet-Unie waren de kommunisten, een enkele sociaal-demokraat en het zakenleven. Een niet-alledaagse combinatie.

Een ongemeen boeiende en zeer leesbare dissertatie.

'De lange weg naar Moskou. De Nederlandse relatie tot de Sovjet-Unie, 1917-1942' door Ben Knapen is een uitgave van Elsevier te Amsterdam. Prijs f 52,50.

Wim Heij
Frank Spoelstra

Foto: Wim Heij

Die mooie namen zijn we binnenkort kwijt. Zullen we onze Waddeneilanden dan maar 'de Bovenwindse eilanden' noemen?
Koot en Bie

